

14.993
~~2/1~~

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

L. eleg. g.
643.

OSZK

Erdős Széchényi Könyvtár

HAZUGSÁGOK.

REGÉNY.

IRTA

PAUL BOURGET.

FORDITOTTA

TÓTH BÉLA.

ELSŐ KÖTET.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA.

1893.

OSZK
KÖRTELES PÉLDÁNY
A MAGY. NEMZETI MUZEUM RÉSZÉ

14.993/2/1

~~25.408.~~

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
Nyomtatv. Növedéknapló
1894. év. 128. sz.

35
180

fu

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

AJÁNLÁS.

LOUIS GANDERAXNAK.

E könyv jó részét Angolországban irtam, kedves Louism, olyan bow-window sarkában, a minő Shanklinban, 1880 nyarán, közös szalonunkból szögelt ki az üde, gyöpös kertre. Mikor ez idén angliai magányosságomban a kétkedés és szomorú analízis e művén dolgoztam, gyakran fölidéztem régi vidámságunk emlékezetét, megnyugodni e sötét képzelődések közepett. Ujra láttam a Burne Jones

szent szüzeire emlékeztető sápadt arczú cselédet, ki hallgatagon és könnyeden járt föl s alá; a kedves nyaralókat, kik a költői Rylstoneban láttak bennünket vendégül; és a lombos, árnyékos vízmosást, melynek végén a tenger kéklött és a magas, eleven, üde páfrányok zöldeltek! De főképp önre gondoltam, kedves Louism és hü barátságára, mely ez idegenben töltött idők óta is annyi jó órát szerzett nekem. Midőn önnek ajánlom ez új regényt, gyarló jelét akarom adni a szeretetnek, a melyet ön iránt viszont érezek, — és ez a szeretet legalább nem hazudság.

P. B.

Páris, 1887 október 26.

I.

Egy vidéki zugoly Párisban.

— »Kérem szépen,« mondá a kocsis lehajolva a bakról, »a rácskapu be van zárva« . . .

— »Fél tizkor! . . .« szólt egy hang a kocsi belsejéből. »Micsoda városrész ez! Igazán nem érdemes leszállni, a kövezet száraz, gyalog megyek . . .« És a kis ajtó megnyilt a még fiatal ember előtt, ki didergősen türte föl téli kabátjának prémgallérját és útnak indult kivágott czipőjében. E lakkos czipő, a virágokkal himes harisnya, a fekete nadrág és az összecsapó kalap mind arra vallott, hogy ez a beburkolózott valaki teljes báli öltözetben van. A fogat ama számozatlan bérkocsik közül való volt, a melyek a klubok előtt szoktak állani. A kocsis, ki ritkán fordulhatott meg Páris e vidéki zugolyában, lova gyepelőjét húzva, körülnézett ez utczában, mely valóban szokatlan volt, bár a faubourg Saint-Germainbe torkollott. És ugyancsak körültekintett a vendég is. Ez időben, — 1879 februáriusának elején — ennek a rue Coëtlogonnak, mely a rue d'Assas és a rue de Rennes között van, még megvolt az a kettős

sajátsága, hogy rács zárta el, éjtszaka pedig régi módi keresztbe függő lámpa világította meg. Ma már nagyon megváltozott e hely képe. Eltűnt ott jobbkézt az a kertjében ferdén álló titokzatos palota, melynek falai között alkalmasint valami főúri özvegy csöndes napjai teltek el. A kőhalmokat eltakarították az üres telkekről, melyek miatt a rue Coëtlogont a rue de Rennes felől épp úgy nem lehetett megközelíteni, mint a rue d'Assasból, hol a rács zárta el az utat. A függő lámpát kiszorította a gáz. Ma már csak két kapocs mutatja a kövezeten, hol volt a rács kapuja, melyet esténként nem zártak be, csak betaszítottak. A fiatal embernek tehát nem kellett csengetnie; de mielőtt betért volna a szűk utczába, megállt egy pillanatig és nézte ezt a képet: a sötét zsákutczát, jobboldalt a kertet, baloldalt a pusztuló házak sorát, hátrább a most épülő paloták zürzavaros árnyékait és középuitt a régi lámpát. Fönt hideg, téli hold ragyogott a nagy, szomorú égen, szellőzött felhők között. A fellegek gyorsan vonultak el a tiszta hold előtt, és néha könnyeden elfátyolozták érczes fényét, mely aztán mintha egyszerre megélénkült volna, mikor ezek a gomolygó gőzök behömpölyögtek a tiszta, fekete ürbe.

— »Ez a dekoráció épp bucsuzáshoz való,« szolt félhangon a fiatal ember, aztán egész fenszóval folytatta:

»Midőn az ábrándos hold ránk tekint
Hideg, baljóslatú szemével . . .«

Ha ezen az utcán most a megfigyelés mesterségéhez sejtő jár, Victor Hugo e két sorának elskandalásából bizonynyal megismeri, hogy ez az ember író, kinek nevét ez idő tájt csakugyan erősen emlegették az irodalomban. De az új könyvek forgatagában, a szüntelen reklámok között és a fölfujt nagyságok özönében, mely egyre hömpölyög a boulevardokon, oly könnyen feledik a szintérről letünteket, hogy a tiz év előtti sikerek már oly messzi rémlenek csak, mintha más emberöltőből valók volnának. Két modern dráma, melyen nagyon is megérezett Dumas fils sugallása, muló hirnevet szerzett e fiatal embernek, — harminczöt éves volt, de alig harmincznak látszott, — és még nem tette hétköznapivá zengzetes és merész Claude Larcher nevét azzal, hogy sebtiben irott cikkelyek alá és rögtönzött regényekre biggyeszszte. Ez időtájt még mint a *Vampir* és a *Házasságtörők* szerzőjét ismerték. Boglyas, gyakran konvenczionális pesszimizmussal teli munkák voltak ezek, de mégis hatalmas erő érzett bennük: az analízis bizonyos élessége, a nyers beszélő hang és az ideál után való fájó törekvés. 1879-ben e művek már háromévesek voltak és Claude, ki tékozló életet folytatott, kezdett holmi könnyű és jövedelmes munkákat elvállalni, nem levén ereje többé, hogy nagyobb dolgokba fogjon. Mint az analista írók legtöbbje, megszokta, hogy szüntelenül tanulmányozza és bírálja magát; e tanulmány és bírálat azonban tetteire éppenséggel nem hatott.

A legapróbb dolgok is ürügyül szolgáltak neki, hogy önmagát és sorsát vizsgálgassa; e folytonos eszmélkedésnek azonban nem volt egyéb foganatja, mint hogy szüntelenül hiábavaló és kínos éber álomban leledzett. Például így történt, hogy e csöndes utcza látása és Victor Hugo emlékezete azonnal eszébe juttatta hónapok óta meddő szándékát, hogy ezentúl visszavonultan fog élni és rendszeresen fog dolgozni. Elgondolta, hogy novellát ígért egy folyóiratnak, drámát egy színháznak, tárczákat egy lapnak, és most még sem ül íróasztalánál a rue de Varenneban, hanem este tíz órakor Párison kószál végig a naplopók és snobok ez öltözetében. Ez estét és az éj egy részét Komof grófnénál, a Párisban lakó orosz főúri hölgnél fogja tölteni, kinek a rue du Bel-Respiroban levő rengeteg palotájában rendezett mulatságok épp oly pompásak, mint keverték szoktak lenni. Claude most még rosszabb dolgon törte a fejét; arról volt szó, hogy a grófnéhoz vigyen egy más, nála tíz évvel fiatalabb író, a ki e diskkrét, hallgatag rue Coëtlogon egyik házában a szorgalmas munkának azt a nemes életét folytatta, a mely után ő most ismét annyira vágyódott. René Vincy — ez volt a fiatal író neve — huszonöt éves korában egyszerre tünt föl amaz irodalmi szerencse révén, mely minden nemzedékben csak egyszer-kétszer adatik a választottaknak. Megírt egy *Cicisbeo* című egyfelvonásos verses vigjátékot, mely a puszta fantázia és ábránd műve volt, a gyakorlati siker minden

gondolata nélkül; és másnap már híres ember lett. Mint a mi kedves François Coppéenk *Passant*-ja, ez a mű is megbájolta az elfásult Párist; általános taps viharzott végig a Théâtre-Français nézőterén és reggel a lapok mind a fiatal költő dicséretétől áradoztak. E meglepő sikerből Claude kikövetelhetette a maga részét. Vagy nem ő olvasta először a *Cicisbeo* kéziratát? Nem ő vitte a rue de Richelieube, kedveséhez, Colette Rigaudhoz, a híres színésznőhöz? Colette belebolondult a neki szánt szerepbe és legyőzött minden akadályt. És mikor Komof grófné termeiben egy vígjátékot akart előadatni, és tőle, Claude Larchertől kért tanácsot, ő a *Cicisbeo*t ajánlotta. A grófné megfogadta a tanácsot. Épp ma este játszották nála a divatos darabocskát, és Claude, ki magára vállalta a szerző bevezetését, ez órában a rue Coëtlogonba ment, hol René Vincy férjes testvérével lakott. A már megállapodott író e rendkívüli szivessége egy kezdővel szemben, nem volt minden hiúság és gúny nélkül. Claude Larcher, a ki mindig szidta, de azért folyton látogatta a Komof grófnéhoz hasonló gazdag és kozmopolita köröket, egy kicsit viszketni érezte hiúságát, mikor arról volt szó, hogy barátjának megmutathatja az előkelő körökben való jártasságát. Másrészt a gonosz csufolódót mulattatta a poéta együgyű megdöbbenése és gyermekes szégyenlőssége, melyet ez a két varázsos és üres szó keltett benne: főúri világ. Már egyszer gyönyörködött Vincy mulatságos félénkségében, mi-

kor először látogatták meg a grófnét a héten, reggeli után; és míg fölment a fiatal barátja lakóházának kapujához vivő egynéhány lépcsőn, mosolygott a gondolatra, hogy René most mily lázasan várhatja őt.

— »Pedig én is ilyen gyermekes voltam valamikor,« gondolta magában, visszaemlékezve arra a napra, mikor ő, mint most René, először ment előkelő társaságba. »Erről az érzésről fogalmuk sincs azoknak, a kik a szalonokban és a szalonok számára növekedtek föl. És milyen képtelenség, hogy mi, mi járunk ez emberekhez! . . .«

Claude így bölcselkedvén, megállt egy más rácsnál, balkézt és becsöngetett. A rácsajtó egy rövid fasorba nyílt, mely keskeny kertecskén át egy háromemeletes házba vitt. A házmester páholya a kis fasor végén volt. A házmester talán nem volt otthon, vagy a csengetyü nem szólt elég erősen: elég az hozzá, Claudenak még egyszer meg kellett huznia a hosszú láncz rozsdás gyűrűjét, mely fogantyúul szolgált. És ráért szemügyre venni ezt a sötét, kihalt házat, melynek csak egy földszinti ablakában égett világ. A keskeny kertre nyíló, négyablakos lakásban laktak Fresneauék. Émilie Vincy, a költő nénje, bizonyos Maurice Fresneau nevű professzor felesége volt. Claude ez embert akkor ismerte meg, mikor Párisba kerülve, mint szegény kezdő irócska tengődött, oly szükségben, a melyen a *Vampir* ünnepelelt szerzője most már elég gyöngye volt pironkodni.

Mennyivel jobban szerette volna, ha arra emlékeztetik vissza, hogy egy nagy örökséget klubokban és fehércselédek közt vert el! De azért mégis megmaradt a régi jó pajtásnak, hálául a régi pénzkölcsönökért. Eleinte René iránt is csak a régi rossz napok kenyerestársra miatt érdeklődött; de aztán megragadta őt a fiatalember saját kedvessége is. Hányszor jött ide, René szerény szobájába, mely a most kivilágított ebédlő szomszédságában volt, megüdülni üres életében, kínos renyheségében és keserű szenvedélyeiben! Ama kis időközben, mely a két csöngetés között eltelt, Claude a művészlelkek gyors képzelőtehetségénél fogva, maga előtt látta azt a szobát, mely képe volt barátja eddigi ábrándos életének. A költő és testvére saját kezükkel szögeztek a falra egy kis vörös kárpit-szövetet, melyen a magányos ábrándozók finom izlésével összeválogatott metszetek függtek: egynéhány Albrecht Dürer, Gustave Moreau *Helénája* és *Orpheusa*, meg Goya több rézkarczolata. A vaságy, a szép rendben tartott íróasztal, a könyvekkel teli polcz, a vörös kőlapokkal kirakott padló, mely a középre terített szőnyeget mint keret vette körül, kedves volt Claudenak, az ajtó fölött olvasható szavakkal egyetemben, melyeket René Kempis Tamásból gyermekes kézzel irt oda: »*Cella continuata dulcescit.*« E kép fölmerülte egyszeriben megváltoztatta az író gondolatait. Az imént még csufondáros volt, de most egyszerre elszomorodott atól a gondolattól, hogy ez az

óra, mikor Komofné szalonjának ajtaján át a világba lép, csakugyan nagy esemény e huszonöt esztendő's gyermek életében, ki mindmostanig itt élt. Mely ideáloktól lobogó lelket visz a grófné fényes és meszterkelt társaságába!

— »Én vagyok az oka,« mondá magában, fölriadva ábrándozásából a zívár csikorgásától . . . »Én tanácsoltam neki, hogy jöjjön, és én öltöztettem föl ez estére.« — Csakugyan ő vezette el Renét saját szabójához, divatárusához, vargájához, kalaposához, hogy, mint tréfásan mondotta, előkészítse a fölavátásra. . . . — »Előbb kellett volna meggondolnom, hogy mily veszélyekkel jár ez a lépés . . . És mily szomorú, hogy én előre látom a bajt! Be fogják őt mutatni négy-öt hölgynek, kétszer-háromszor meghívják őt ebédre, ő pedig megfélekedzik a viszontlátogatásokról . . . azok pedig megfélekednek őrá.«

Végigment a kis fasoron, aztán becsengetett jobbkézt egy ajtón, a házmester páholya előtt. Ez volt a Fresneauék ajtaja. E furcsa elrendezkedésnek a magyarázata egy hátul levő más kis kert és ház volt, hová szintén a rue Coëtlogon rácskapuján át lehetett jutni. Egy tenyeres-talpas, kövér, harminczéves szolgáló jött ajtót nyitni; rövid dereka, négy-szögletes válla, auvergnei főkötővel körülfogott lapos képe és két állati együgyűségü barna szeme volt. Falusi ábrázata, mozdulata, melylyel egy kicsit kinyitotta az ajtót és hunyorgása, mikor magasra tartotta a petroleum-lámpát, hogy jól meg-

láthassa a jövővenyt: csupa ösztönszerű bizalmatlanságra vallott. Megismervén Claudeot, széles ábrázata nagy jóakarattól élénkült meg s egyszeriben látni lehetett rajta, hogy az író mily kedveltségnek örvend Fresneauéknál. A leányzó mosolygott, kimutatva apró, fehér, állatias fogait; minden szemfoga mögött hiányzott neki egy.

— »Jó estét Françoise,« szólt a fiatalember, »kész van már a kisebbik gazda?«

— »Nini . . . Larcher ur,« mondá örvendve a szolgáló, »René ur ki van öltözve és olyan szép, mint a Krisztus . . . Mindnyájan az ebédlőben vannak . . . Várjon, míg lesegitem a ködmönét . . . Jézus, Mária, szent József! szegény nagyságos ur, ez ugyan jól megnyomhatta a vállát . . .« Claude Larcher mindig mulatott ezen a bizalmaskodó mindenféle leányon, a ki Fresneauékhoz abból az auvergnei faluból került, hova a professzor is való volt és a ki már tizenöt éve mint valóságos otthonába fészkelte be magát e házba. E fiatal ember azok közé a szertelenül okoskodó írók közé tartozott, a kik boldognak a természetesség után, nyilván azért, mert a természetesség kinyugosztja őket saját agyuknak száraz és szakadatlan munkája után. Megtörtént, hogy Françoise saját dolgairól beszélt neki elragadó bohósággal vagy elárulta azt a rettenetes nagy féltelmét, hogy a nagyságos ur bele találja őt is szőni valamelyik szindarabjába; vagy pedig használta az asztalnál hallott irodalmi kifejezéseket, a melyeket a

parasztok csodálatos torzító képességével ferdített el. Claude oldalnyilalást kapott a nevetéstől, mikor ez a jó leányzó azt mondta, hogy a René ur már megint »rámát ír«, aztán a »kritikust« összetévesztette a »Krisztussal«, a »claqueur« a »liqueurrel«, az »incognitot« az »ingó-bingóval«. Claude az ilyen mondásokat mind beleirogatta tömérdek sok jegyzőkönyve közül valamelyikbe, hogy fölhasználja egy soha el nem készülő regényében. És mindig szerette megoldani a cseléd nyelvét. Ma este azonban nem tette, mert búsitotta az a gondolat, hogy ő most az ifju poéta nagyvilági kisértője. Mig Françoise fölakasztotta a bundáját a fogasra, végigtekintett az ismerős előszobán, melybe a lakás ajtói nyiltak. René szobája jobbkézt volt délfelé; Fresneauék a szűkebb, északra nyíló szobában laktak, mellettük pedig hat éves kis fiuk Constant, a kit Émilie nem szeretett annyira, mint a bátyját. Claude apróra tudta, hogy mi az oka a nőtestvér e nagy szeretetének, valamint ösmerte e család egész történetét. Ez a megható, szerény, egyszerű történet igazolta lelkimardosását, a miért kiragadja a fiatalembert e fészekből.

Émilie és René atyja, egy vouziersi ügyvéd, nyomorultan végezte életét; a szertelen ivás következtében. Irodáját eladták, kifizettek minden adósságot, és pénzzé tevén holmi kis ingatlanokat is, a vidéki viveur özvegyének vagy ötvenezer frankja maradt. Vouziers szomorú emlékei elől az asszony Párisba menekült két zsengekoru gyermekével.

A fővárosban volt neki egy bátyja, Taconet abbé, egy derék pap, ki tanári pályára készült, de aztán egyszerre lemondott a világról. Tanulótársai sehogys birták megérteni e lépését és még inkább meglepődtek, mikor a fiatal pap, mihelyt kikerült a szemináriumból, nevelőintézetet nyitott a rue Cassetteben. Taconet abbé buzgó katolikus, de igen liberális és a gallikánizmushoz közel járó ember létére észrevette, hogy a gazdag polgár családok nem tudnak választani a tisztán világi és tisztán egyházi nevelőintézetek között, mert sem az egyikben, sem a másikban nem találják meg azt, a mi megfelelne hagyományos kereszténységüknek és a modern iránynak. Csak azért öltött reverendát, hogy annál jobban össze tudja egyeztetni ezt a két ellentétes áramlatot, és egész ambíciója betellett, mikor két ifjabb paptársával megalapította ez intézetet, melynek növendékei a Szent Lajos liceumot járták. Taconet abbé iskolája — melyet védőszentjéről Szent András iskolának nevezett el — oly gyorsan gyarapodott, hogy már a harmadik évben három kis egyfogatu omnibuszra volt szükség, a liceumba és vissza szállítani a növendékeket. Vincyné Párisba költözésének az volt egyik legfőbb oka, hogy ritka alkalom kínálkozott tiz éves fiát kitünő nevelésben részesíteni; a tizenhat éves Émilie pedig jó segítségnek ígérkezett a háztartás körül. Az intézet e vezetésében pompás adminisztrátorrá fejlődött Taconet abbé tanácsára vagyonát, az ötvenezer frankot, olasz aranyjárdékba

fektette, melynek értéke ez időben hatvanötezer frank volt. Az özvegy tehát évenként kétezernyolczszáz frankot fordíthatott háztartására. E csekély jövedelemből sokat kellett áldozni a fiunak és Émilie bálványozó szeretete öcsse iránt épp ez áldozatokban gyökerezett. A sziv életében a szenvedést hajszoljuk, mint a játékban a pénzt. Vincyné 1863-ban költözött Párisba és lakása ugyancsak a rue Coëtlogon e házában volt, de a harmadik emeleten. Mihelyt megérkezett, betegeskedni kezdett. 1871-ig mikor a szegény asszony meghalt, a leányra hármaskötelesség szakadt: ápolni kórágyon fekvő anyját, gondoskodni a háztartásról, melyben fél frank is számot tett, és neveltetni öcscsét. Mindvégig híven teljesítette e kötelességet. Arczának rózsái meghalványultak ugyan egy kicsit, de azért soha sem panaszkodott. Olyan volt, mint a párisi népdalok kis munkásnője, a ki a hosszú keserves fáradalom után mindjárt megvigasztalódik, ha ablakában van egy szál virág. Az ő virága testvére volt, ez az élénkszemű szép gyermek, a ki a jó Émilie szeretetét csakhamar meghálálta az iskolában kivívott elsőségével, — a szegény polgárnők ez egyetlen ünnepi örömével. Öcsse már igen korán kezdett verseket írni, és a boldog Émilie első kísérleteinek bizalmasa volt. Mikor anyja halála után alig fél évvel Fresneau megkérte kezét, csak az alatt a föltétel alatt mondott igent, hogy az oklevelét csak az imént megnyert professzor ne távozzék Párisból, s hogy René velük

maradjon, egyedül az írói pályának szentelve magát. Fresneau szives örömet engedett e kívánságoknak. Azok közül a jó, egyszerű emberek közül való volt, a kik tudnak szeretni, vagyis vita nélkül vetik alá magukat szeretteik minden legcsekélyebb óhajtásának. Már akkor beleszeretett Émiliebe, bár nem merte megvallani, mikor megismerkedett a Vincycsaláddal, 1865-ben, René korrepetitora levén a szent András iskolában. Ezt az immár negyven felé járó embert a leány felé sorsuk különös rokonsága vezette. Ő is lemondott minden önző reményről, minden személyes vágyról, csakhogy kifizethesse atyja, egy csődbe került nevelőintézet-tulajdonos adósságait. A professzor 1858-tól 1872-ig, mikor megházasodott, huszezer frankot törlesztett le, pedig csak öt frankos leczkéből élt. Ha a munka ez óráihoz hozzáadjuk az előkészületre, a gyakorlatok kijavítására és az egyik helyről a másikra menéshez szükséges órákat, — megtörtént, hogy Fresneanak egy délelőtt leczkéje volt a rue Casseteben, a rue Ternesben és végül valahol a Jardin des Plantes mellett, — fogalmat nyerhetünk ez életről, mely a magántanítással foglalkozók közt nem ritka, és csakhamar tönkreteszi a legszivósabb testü embereket is. Az Émilie iránt való szerelem volt egyetlen regénye ez életnek, melyet addig a munka sokkal inkább lefoglalt, semhogy ábránd férközhetett volna hozzá. A házasság Taconet abbé műve volt és René Vincy lángelméjének szolgálatába egygyel több rabszolga állott.

Claude Larcher egytől-egyig ismerte ez apró dolgokat, melyek mind fontosak voltak a fiatal költő tehetségének és karakterének fejlődésére nézve. Mig Françoise fogastra akasztotta bundáját, végigpillantott a félig homályos előszobán és minden csekély részletnek erkölcsi jelentősége volt szemeiben. Tudta, hogy az ajtó mellett álló bottartóban miért van a professzor vastagnyelű, nehéz alpaga-esernyője mellett egy finom, vékony angol esernyő, a melyet Fresneauté öcscsének. Tudta, hogy a bálványozón szerető testvér ajándékozta meg Renét a tekenősbéka-fogantyújú, elegáns sétapálczával, mely legalább is harminczszor drágább volt a Fresneau derült napokon használt erős, egyszerű botjánál. Tudta azt is, hogy a professzor könyvei, miután egy ideig az előszoba porától lepődtek az ócska polczon, még onnan is számúztettek egy sötét kamarába, mert Renének az az ötlete támadt, hogy az előszoba falait az ő izlése szerint való metszetekkel díszíti föl. A fiatal poéta teliaggatta a falat Raffetnak I. Napoleont ábrázoló gyönyörű kőrajzaival, a melyek a köztársasági Fresneaut bizonyosan mód nélkül bántották. Claude azonban tudta, hogy Fresneau lesz a legutolsó, a ki megütközik az ifjunak tett áldozatokon. Mert Émilie iránt való szeretetből René neki is csak istene volt, mint a hogy istene volt a cselédnek és magának a nagybácsinak is. Tudniillik Taconet abbé is meghódolt a fiatalember tehetsége előtt. Elgondolta magában, hogy öcscsének megvan

ez az ő tanácsára olasz aranyjárdékba fektetett vagyonkája, mely évenként háromezer frankot jövedelmez; ugyanennyit fog rá hagyni ő is. René keresztényi nevelése biztosíték volt arra nézve, hogy írói tehetségét az egyháznak fogja szentelni. És a pap is buzdította a fiatal költőt az irodalom göröngyös útján, melyen ez a szerencsés csillagzat alatt született gyermek eddigelé csak boldogságot talált. E tiszta szeretetből, családias kényeztetésből, meleg bizalomból alkotott boldogság becsét senki sem méltatta jobban Claude Larchernél, kinek, mint apátlan- anyátlan árvának, husz éves kora óta egyedül kellett küzdenie a párisi szegény írók életének parlagiságai, fájdalmai és csalódásai ellen. Valahányszor Fresneauékhoz ment, mindig elérzékenyedés szoritotta össze a szívét; és valahányszor elfogta ez érzékenység, annál hangosabban kaczagott, annál jobban fitogatta száraz szkepticizmusát. Enervált létére fájt neki minden csekély meghatódás is s azon való kétségbeesésében, hogy sohasem bírja elfojtani szeretlen érzékenységét, rágalmazta szívét, a hogy csak bírta.

II.

Együgyű lelkek.

Claude mosolygó, szinte sugárzó arczczal lépett a szűk ebédlőbe, hol, mint Françoise mondá, össze volt gyűlve az egész »kompánia«. Először is René, az egész család szemében rendkívüli kaland hőse, Fresneané és férje és Offarelné asszonyság, egy hadügyminisztériumbeli osztálytanácsos neje, két leányával, Angélique és Rosalie kisasszonyokkal. Mind a hatan a diófa-asztal körül ültek, a használattól megfényesedett lószőrszövettel bevont székeken. Ezt az ebédlő-butort még a vidéki ügyvéd vette, mikor berendezkedett, és a család, Vouziersből való elköltözte óta, igazi hollandi gondossággal őrizte meg. Az ugy is szűk szoba levegőjét egy, a kandalló mellé állított és a háziasszony takarékoságára valló kis vaskályha tette még nehezebbé; mert Émilie át csak a René szobájában égetett. Rézlánczokon függő porcellán lámpa világította meg a fejeket, melyek most mind a belépő felé fordultak és a fény a sárgavirágos falkárpiton veszett el, hol egynéhány régi tányér csillogott. E hirtelen világosságban az

író igen élénken látta az arcok különböző játékát. A polgári életben különben sem igen rejtőznek el a szimpátiák és antipátiák; ott még nem kitanult az emberi állat, és kevésbé szokta meg az udvariaskodás folytonos hazudságait. Émilie kezét nyújtotta Claudenak, a mit ritkán szokott tenni. Ajkán boldog mosolygás ragyogott, barna szeme csillogott; egész valójából kisugárzott az őszinte öröm, hogy láthat valakit, a ki öcscsét szereti.

— »Ugy-e, jól illik neki a frakk? . . .« így szólt, mielőtt az érkező üdvözölhette volna a társaságot és leülhetett volna az asztal mellé. René e pillanatban csakugyan az volt, a mi Párisban oly nagy ritkaság: egy szép fiatal ember. A *Cicisbeo* huszonöt éves szerzőjének homlokán még nem látszott egy redő sem, arcza, ajka üde volt és tiszta szeméből a teljes lélek és a sértetlen temperamentum szólt. Igen hasonlatos volt az ifju Alfred de Musset ama kevésbé ismert médailles-jához, melyet David a szobrász készített. De a René sűrű haja, szőke szakállá és széles válla erővel és egészséggel pótolta azt, a mi az *Éjszakák* költőjének alakjában kissé nőies és satnya volt. Máskor igen sötét kék szeméből most együgyű, zavartalan boldogság sugárzott ki, és Émilie fölkiáltását igazolta a veleszületett kellem, melyet még a frakk és a szokatlan ruha sem tudott megbolygatni. A szerető testvér gondoskodása nem feledkezett meg a kis arany inggombokról sem. Megtakarított pénzéből vette a rue de la Paixben

egy ötvösnél, miután nagy titkon kikérte Claude tanácsát. Maga kötötte meg öcscse nyakravalóját és épp oly gonddal ügyelt e nagyvilági öltözékre, mint tizennégy évvel azelőtt, mikor rendbe szedte az Úr asztalához először járuló kedves öcscse ruháját.

— »Szegény néném,« szólt René kedvesen mosolyogva és kilátszottak ép, fehér fogai; »bocsásson meg neki, kedves Claude, én vagyok az ő egyetlen kaczérsága . . .«

— »Ön elrontja a mi Renénket,« mondá Fresneau, kezét fogva Larcherval. A professzor deresedni kezdő, igen magas, vállas, boglyas haju és rosszul ápolt szakállu ember volt. Egy nagy csomó, jegyzetekkel teliírott papiros hevert előtte: a tanítványok dolgozatai. Összeszedte az iverket és így szólt: »Boldog ember, ön talán már nem is tudja, micsoda robot a gyakorlatok kijavitása! . . . Nem iszik meg egy pohárkával, hogy fölmelegedjék?« Azzal fölfogott egy pályinkával félig telt üveget, mely azután is ott maradt az asztalon, hogy a kávé kivitték. Ez asztal most egyszersmind szalonasztal is volt, mert rendszeren ezt a szobát használták szalon gyanánt. — Az igazi elől volt, de csak ünnepi alkalmakkor nyitották föl. — »Nem parancsol egy cigarettát? . . .« folytatta Fresneau, odanyujtva neki egy barnás dohánynyal teli tálacskát, melyből a szálak lehullottak a gyakorlatokra.

Claude tagadó mozdulattal felelt, meghajtva magát a három hölgy előtt, kik nem nyujtottak neki

kezet. Dolgoztak: az anya kék gyapju harisnyát kötött, olykor megvakarva fejét a kötőtűvel, a két kisasszony pedig zöld viaszkosvászonra himzést öltögetett. Az anya haja egész ősz volt, szögletes arca pedig ránczos; szemüvegén át, mely csak immel ámmal állt meg kissé pisze orrán, szörnyü kelletlen pillantást lövelt az érkező felé. Az egyik leány, Angélique, mosolyogva harapott az ajkába, mert az író Émilie és René közé telepedve, ezt mondta: »*Ide állök . . .*« két *l*-et ejtvén egy helyett, mely gyógyithatatlan rossz szokását a leány régtől észrevette. Ez a ravasz, de bátortalan pillantásu, épp oly könnyen piruló mint nevető, fekete szemű hajadon a félénk csúfondárosok nagy osztályához tartozott. A másik leány, Rosalie, szelid tartózkodással sütötte le szép szemét, mely épp oly fekete volt, mint a testvéreé. Egynéhány percz mulva lassan fölemelte pilláit és oldalvást René felé tekintett; a tú remegett ujjai között, a himzés rajzának vonalát követvén. Feje még jobban előre hajlott és gesztenyeszinü haja csillogott a lámpa alatt. Claude figyelmét nem kerülte ki semmi. Régtől apróra ismerte Offarel ténsasszonyékat, — mint Fresneau vidékiesen szokta mondani. Hét óra után mulhatatlanul be kellett kopogtatniok ide, miután otthon, a szomszéd rue de Bagneuxben, megebédeltek. Offarel ur, az apa kísérte őket ide; aztán elment a Tabourey-kávéházba, az Odéon mellé és lelkiismeretesen végigolvasott minden ujságot. Claudenak nem került valami nagy fáradság.

ságába kitalálni, hogy az öreg Offarelné Rosalie és René házasságán álmodozik; sőt azzal gyanusította fiatal barátját, hogy e reményt a romantikussághoz való ösztönszerű vonzódásával még éleszti is; és észrevette azt is, hogy Rosalienak kelleténél jobban tetszik az ifju költő elméje és csinos arcza. Egyszersmind érezte, hogy a leány őt, Claude Larchert, szereti, de fél is tőle. Szereti, mert tudja Renéhez való ragaszkodását; de fél tőle, mert a fiatalembert ő ragadja az események uj áradatába. Ez ártatlan gyermek előtt, valamint az egész kis társaság szemében, olyan volt Komofné e soiréeja, mint valami expedíció egy mesés, ismeretlen országba. Valamennyien képtelen reménykedéssel vagy nagy félelemmel tekintettek feléje. Émilie Fresneau, ki mindig szertelen ambíciókkal vette körül öcscsét, elképzelte, a mint René a kandalló párkányához támaszkodva verseket szaval herczegnők fényes társasága előtt és belé szeret egy »muszka princesz«. Erre a két szóra fölmerült ábrándjaiban az előkelő világ egész ismeretlensége. Rosalie a szerető nő kínos éleslátásával előre sejtett mindent. Bár szemrehányást tett magának, bántotta őt René öröme, hogy a nagyúri világba mehet, a hova ő, a félmenyasszony nem követheti. Mert közöttök sokkal szorosabb kötelékek voltak, semmint Claude gyantította. A mult tavaszkor egy este már titkon esküdöztek egymásnak. René akkor még ismeretlen volt. A leány érezhette, hogy csakis az övé. Az ifjunak

minden édes volt Rosalie közelében és minden kelletlen ő nélküle. És a leány tudatlanságát most megvilágította az öntudatlan féltékenység, hogy mely veszélyes összehasonlitások fenyegetik őt. Otthon készült ruhácskájában, mely félszeggé tette csinos termetét, a piczi lábát elcsúfitó készen vett czipőben, nyakán és karján az egyszerű kis fodorral, szegénynek és csekélynek érezte magát ama főúri hölgyekkel szemben, a kikkel René találkozni fog. Ezért remegett túje, ezért rebtent szeme pillája sebesebben, ezért szorult össze szive egy rossz sejtelemtől, míg a professzor unszolta Claudeot, hogy igyék egy pohárka liqueurt, és sodoritson magának egy cigarettát a marylandi dohányból.

— »Ugy-e pompás ez a csiger-pályinka? Egy tanítványom küldte Normandiából . . . Ön valamikor nagyon szerette ezt az italt. Emlékszik, mikor együtt jártunk leczkét adni Vanaboste intézetébe? . . . Napi négy óra volt, csütörtökön is, és a gyakorlatok javítása. Százötven frank havonkint . . . Vig legények voltunk mi akkor! . . . Két előadás közt volt egy szabad negyedóránk, és ön olyankor elvitt engemet a rue Saint-Jacquesba; még mintha most is látnám azt a kis kávéházat, a hol ilyen pályinkát ittunk erősítőül. Ön mindig azt mondta, hogy ettől megkeményednek az erek, mert az embernek az erei is vénülnek, és az alkohol csökkenteni rugalmasságukat . . .«

— »Akkor tizenkét esztendővel fiatalabb vol-

tam,« mondá Claude, nevetve az emléken, »és még nem bántott a csúz.«

— »Biz az nem lehet valami egészséges,« szolt Offarelné, »minden este kimaradozni, aztán végiglakozni a sok nagy ebédet, az erős borokkal, a borsos ételekkel; ettől olyan sós a vére.«

— »Ugyan, kérem,« szolt közbe Émilie, »neünk gyakran volt alkalmunk asztalunknál tisztelni Larcher urat, és higyje meg, hogy ő maga a mértékletesség És a késő lefekvés nem árt, ha másnap délelőtt kedvére kialhatja magát az ember.« Aztán az íróhoz fordult: »Renétől hallom, hogy önnél minden oly csöndes és kedves . . .«

— »Csöndesnek csöndes . . . A rue de Varenneben fészkeltem be magamat, egy régi palotába, melynek véletlenül most én vagyok egyetlen lakója. Ha bezárom az ablaktáblákat, akár azt hihetem, hogy éjtszaka van. Csak a közel klastrom harangjait hallom és Páris zaját messziről, igen messziről.«

— »Mindig azt hallottam, hogy az éjféli előtti álom többet ér mindennél,« vágott közbe az öreg asszony, bosszankodva Claude nyugodtsága miatt. Maga sem tudta az igaz okát, de haragudott ez emberre; talán nem annyira Renére tett hatása miatt, mint természetes nagy antipatiából. Érezte, hogy folyton tanulmányozza őt ez a fürkésző tekintetű, keresett viseletű ember, a ki mindig mosolyog, nem tudni miért; annyira bántotta ez a dolog, hogy olykor erősen tört ki belőle a keserűség. »Különben

Vincy ur itt majd nem alhatja ki magát,« folytatta. »Hány óraker végződik az a multság a gorófnénál? . . .« Igy, parasztosan mondta ezt a szót.

— »Nem tudom,« felelt Claude, nagyot mulatva ellenségének e rosszul titkolt gyűlölségén. »A *Cicisbeot* féltizenegy felé fogják játszani . . . a vacsora pedig alkalmasint egy óra tájt lesz . . .«

— »Vincy úr tehát két óraker fog lefeküdni,« szólt Offarelné látható megeledeéssel, hogy ily argumentumot vághat embere szemébe, »s mivel Fresneau ur hét óraker megy el hazuról, Françoise pedig már hatker kezd motozni . . .«

— »Ej, egyszer nem árt,« szólt Émilie, kissé türelmetlenül szakitva félbe a haragos asszonytást mert attól tartott, hogy most valami gorombaság következik; aztán, hogy Offarelnének kedves dologra fordítsa a beszédet, igy folytatta: — »De még nem is mondta, hogy megerült-e a Hamupipóke?«

A Hamupipóke egy iromba macska volt, a melyet Offarelné egyik ismerősének, Jacques Passart fiatal rajzmesternek ajándékozott. Ez az ismeretség onnan keletkezett, hogy az osztálytanácsos rajongott a vízfestésért. A házaspárnak ugyanis két gyöngéje volt: a férj imádta a képirást és szüntelenül tájakat mázolt, mig csak a hivatalba nem kellett mennie; a feleség pedig mód nélkül szerette a macskákat és a rue de Bagneuxben levő földszinti, kertre nyiló lakásukban vagy öt e fajtabeli állat élte világát. Jacques Passart, ki boldogtalan szerelemmel sohaj-

tozott Rosalie után, oly áradozó dicséretekkel halmozta el a cziczát, kit Offarelné hol Hamupipiskének, hol Hamupepejkének hívott, hogy az asszonyság végre neki ajándékozta. A szegény Hamupipóke három hónapot töltvén Passart rue du Cherche-Midibeli ötödik emeleti lakásán, megkölykezett. A három kölyökből kettőt vízbe fojtottak; a harmadikkal megszökött a macska. Passart nem merte megvallani e szökést. Harmadnapra Offarelné kaparászást hallott a kert ajtaján. »Különös,« gondolta magában, összeszámolva macskáit, kik közül egy az ágyban, a dunna alatt, egy az egyetlen kanapén, egy pedig a kandallónál nyújtózkodott. »Különös! Itt van mind a három és mégis kaparják a kertajtót!« Kisietett és ime a Hamupipóke vonult be, dorombolva, görbe háttal, régi asszonyához dörgölődzve és hizelkedve, a minek a jó asszony mód nélkül örvendett. Másnap azonban ismét eltűnt a Hamupipóke. Ezt a látogatást még rejtelmesebbé tette Passart kénytelen vallomása, hogy nem eléggé ügyelt a drágalátos állatra. Offarelné nem győzött eleget beszélni e dologról Émiliének s hogy ma este még nem szólt róla, csak annak lehetett tulajdonítani, hogy igen fontosnak ítélte René bevonulását az előkelő világba.

— »Ah, a Hamupipóke! . . .« szólt az asszonyság olyan hangon, melyben mostani bosszúságával a kedves állat emlékezete iránt való rajongás egyesült. »De vajjon emlékszik-e rá Vincy ur?« És mikor René intett, hogy nem feledte el ezt az érde-

kes jószágot, így folytatta: »Hát ma reggel visszatért. A nyakánál fogva hozta a kölykét s a lábához tette, mintha ajándéku­ l kinálná . . . Aztán rám nézett . . . Mert a minap csak azért járt nálam, hogy megtudja: kell-e még nekem; s most azt kérte, hogy a fiát is fogadjam be vele együtt . . . Bizony,« mondá végezetül, »okosabb az állatokat szeretni és nem az embereket, mert az állatok hivebbek!«

— »Bámulatos ösztön!« kiáltott Fresneau, ki ismét kabalisztikus jeleket irkált czeruzájával a gyakorlatok szélére. »Föl fogom emliteni valamelyik előadásomon . . .« — Ez a szegény ember a tanítás dolgában igazán olyan mindenes volt, mint a Molière kocsis-szakácsa: egy érettségre előkészítő intézetben filozófiát adott elő, valahol másutt történetet, sőt még angolul is tanított, bár alig tudta kiejteni a szavakat. E mellett derüre-borura tartotta a sok föl­ olvasást. Hamupipőke csodálatos visszatérte a szülő­ házba az ő számára igazán kimerithetlen tárgy. Aztán anekdotát anekdotára halmozott, látszólag meg­ fele­ dezve a gyakorlatokról, — de csak látszólag, mert a derék ember, ki oly gyenge volt, hogy tiz tanít­ ványból álló osztályt sem tudott kordában tartani, egyszerre igen éles megfigyelő lett, ha a feleségéről volt szó. Mig czeruzája a föladatok szélére jegyez­ getett, határozottan észrevette Offarelné ellenséges voltát és kiérezte a beszédekből azt is, hogy Émilie nyugtalan­ kodik: mint fog végződni ez a társalgás. És a professzor folytatta monológját, hogy a baka-

fántos asszonyságnak ideje legyen lecsillapodni. De nem kellett soká fáradnia. Ismét csöngettek . . .

— »A papa! Már háromnegyed tizre jár!« kiáltott Rosalie. Őt is bántotta, hogy anyja olyan élesen viseli magát Claudedal és Renével szemben. Atyjának érkezése, mely után nekik csakhamar távoznok kellett, igazi megváltás volt neki, bár máskor mindig hasadozott a szive, mikor Fresneau-éknál ütött a válás órája. Ismerte anyját és inkább ösztön mint okoskodás révén érezte, hogy e keserűség megjegyzések mily hitványak és kellemetlenek lehetnek René szemében. Az ifjunak valóban elég oka lehet, hogy ne érezze magát jól társaságukban. Rosalie tehát rögtön fölkel, mikor atyja belépett. Offarel hosszú, szikár ember volt és sovány arca egyike amaz ábrázatoknak, a melyek szükségképen don Quijote halhatatlan típusát juttatják eszünkbe: sasorr, behorpadt halánték, kissé ferde száj és mindenben uralkodva, ama képtelenül domborodó homlokok egyike, a melyeket mintha mániák és balítéletek szántottak volna így be redőkkel és dagasztottak volna így meg. Az osztálytanácsos urnak, a vízfestésben való ártatlan gyönyörködés mellett, megvolt az a nevetséges gyöngesége is, hogy a beszédet mindig képzelt betegségeire térítette.

— »Nagyon hideg van ma este,« így köszöntött be, és azonnal a feleségéhez fordult: »Adélaïde, van otthon jódtinktúra? Mert bizonyos, hogy holnap reggel megint elővesz a csúz.«

— »Elég meleg az önök kocsija?« szolt Émilie Claudehoz, e panaszt hallva.

— »Semmi hiba benne,« felelt az író, órájára tekintve, »és mindjárt bele is kell szállnunk, ha nem akarunk elkésni . . .« Mialatt elbucsuzott az egész kis társaságtól és Émilie kikísérte őt, René, nem szoritva kezét senkivel, eltűnt szobájába az ebédlőbe nyíló ajtaján. »Bizonyynal csak a felöltőjét veszi magára és visszatér,« gondolta Rosalie, »lehetetlen, hogy ne mondjon nekem istenhozzádot, hiszen ugy is alig nézett rám ma este.« És folytatta munkáját, mig Fresneau az osztálytanácsost épp ugy kínálgatni kezdte, mint az imént barátját:

— »Tetszik egy pohárkával? Jó lesz a hideg ellen.«

— »Egy csöppet kérek,« mondá a tisztviselő.

— »Ez már derék! Ön nem veti meg pályin-kámat, mint Larcher.«

— »Larcher ur?« mondá az osztálytanácsos. »Hát önök nem is tudják, mi az ő rendes itala? . . . Nos,« folytatta halkabb hangon és óvatosan tekintve az előszoba-ajtó felé, »épp ma este olvastam róla az ujságban egy cikkelyt, mely ugyancsak elbá-nik vele.«

— »Mondd, mi az, kedves apuskám,« szolt Offarelné, most először tevén le térdére munkáját, és épp ugy elárulta rosszakarátának együgyű örö-mét, mint a hogy az imént megmutatta a macska iránt való együgyű szeretetét.

— »Ugy látszik,« folytatta az öreg ember nagy fontosan, »hogy a szalonokban Larcher urnak nem teát adnak inni, hanem vért.«

— »Vért?« kérde Fresneau elképpedve ezen a furcsa mendemondán, »és ugyan minek?«

— »Hogy egy kis élet költözzék bele,« szolt élénken Offarelné; »hát nem látják, hogy csak hálni jár belé a lélek? Alkalmasint gyönyörű életet folytat!«

— »Azt is írják róla,« folytatta a tisztviselő, a ki a bürgözdik silány hiszékenységével kapva kapott minden irigy rágalmon, a mivel az ismert nevű embereket illetik; »azt is írják róla, hogy imádó hölgyek egész udvara veszi körül és hogy sikert tud biztosítani mindennek, a mit csak lefirkant. A kefelevonatokat tuczatjával készítetteti és aztán elviszi az ismerős dámákhoz. A papirosokat sorba rakják a kanapén, és aztán: Édes Larcher, kedves Larcher, ha megváltoztatná ezt a szót, ha kihagyná ezt a mondatot . . . Ő pedig megváltoztatja a szót, kihagyja a mondatot, és a nők azt hiszik, hogy némiképen ők is szerzőjük annak, a mit ír . . .«

— »Ez engemet egy csöppet sem lep meg,« szolt Offarelné, »régől látom rajta, hogy nagy intrikus.«

— »Hát biz én,« mondá Fresneau, »nem valami nagyon szeretem az irkálásait, de hogy intri-

kus lenne, azt tagadom! Higyje meg, kedves Offarel né asszony, hogy nincs nála nagyobb gyermek. Majd fölvet a nevetés, mikor azt olvasom róla az ujságokban, hogy ismeri az asszonyi szívet. Mindig azt láttam, hogy a leggazabb némberekbe volt szerelmes, a kiket szentül angyaloknak hitt, s a kik őt megcsalták, becsapták! . . . Épp René beszélt a minap, hogy most a kis Colette Rigaudért bolondul, a ki a *Cicisbeo*-ban játszik, és olyan nagy ördög, hogy kivasalja belőle az utolsó garast is . . .«

— »Csitt!« szólt a visszatérő Émilie, ki hallván e beszédek végét, megbotránkozott, és befogta férje száját. »Larcher ur a mi jó barátunk és nem szabad ilyeneket mondani róla . . . Öcsém megkért, hogy bucsuzzam el helyette mindnyájuktól. Csak az előszobában vették észre, hogy már is megkéstek és lóhalálában siettek el . . . Különben, kedves Offarel ur, mikor kapom meg a *Cicisbeo* utolsó jelenetét ábrázoló vízfestményt?« kérdé az osztálytanácsoshoz fordulva.

— »A tél nem kedvez a munkának,« válaszolt a tisztviselő, »hamar beesteledik, nekünk pedig tömérdek sok a dolgunk; de megkapja kérem, megkapja . . . Mi bajod Rosalie? Olyan halavány vagy.«

A szegény leánynak valóban kimondhatatlanul fájt, hogy René így ment el, egy szó, egy nyájas tekintet nélkül. Torka összeszorult, szeme könnybe lábbadt. De mégis vissza bírta fojtani zokogását és

azt felelte, hogy a kályha melege bántja. Offarelné most oly világosan szemrehányó tekintetet vetett Émilierre, hogy Fresneauné önkéntelenül félrefordította a fejét. Őt is kínos érzés lepte meg, mert szerette Rosaliet. De mindig ellenezte ezt a házasságot, mely nem egyezett meg az öcscséhez fűzött sejtelmes nagyravágyó tervekkel. Mikor Offarelné és két leánya fölkel, föltette kalapját és elbucszott, a fiatal asszony épp ez érzésnél fogva melegebben csókolta meg Rosaliet, mint máskor. Szívesen sajnálta őt, a mért René miatt szenved, de ez a sajnálkozás némileg jól is esett neki, mert a leány szenvedése a fiatalember hidegségére vallott. Alig záródott be az ajtó, barna szemében lobogó tiszta örömmel mondta Françoisenek:

— »Ugy-e, nem fog zörögni holnap reggel?«

— »Annyit se, mint a mai menyecske éjfélkor,« felelt a cseléd.

— »És te se zakatolj majd, vén medvém,« szólt férjének, visszatérve az ebédlőbe, hol a professor már megint a gyakorlatok javításával bibeledött. Megmondtam Constantnak is, hogy lassan viselje magát, mikor iskolába megy . . .« — Aztán büszkén mosolyogva folytatta: »Mily nagy diadala lesz ma este Renének, ha ugyan azok a nagy urak nem fognak finnyáskodni!« Aztán Claude egy szokott mondásával vigasztalta magát: »Nem finnyáskodhatnak, mert az ő versei szépek, csaknem oly szépek, mint ő maga!«

— »Kivánatos, hogy azok a hölgyek ne kényeztessék őt úgy, mint te,« vágott közbe Fresneau, »mert bizony el találja veszíteni a fejét De nem,« folytatta, felesége érzelmeinek akarván kedvezni, »igazi öröm látni, hogy mindig mily egyszerű, még a nagy sikerek közepett is.« Émilie szeretettel csókolta meg urát ezért a mondásért.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

III.

Egy szerelmes és egy snob.

A két író fölszállt a kocsiba, mely gyorsan robogott ki a rue du Cherche-Midiből a boulevard Montparnasse irányában, aztán a Palais des Invalidesot megkerülve, a diadalív felé vezető hosszú utakon ment, a Szajna hidján át. A jóbarátok eleinte hallgattak. René apróra ismerte e városrészt, melyhez gyermekségének és ifjuságának annyi emléke fűzte. Az ablak üvegeire pára csapódott le, mintegy jelképezve azt a ködöt, mely mostani élete és oly közel multja között lebeg. A rue de Cherche-Midinek nem volt egy szöglete, melyet épp úgy ne szokott volna meg, mint saját szobáját; ismerős volt neki minden, a katonai börtön magas, komor épületétől a szarvasünnöt ábrázoló czégerű borárosboltig s a nyugalmas rue de Bagneux szögletéig, a hol Rosalie lakott. Eszébe jutott barátnője, kitől ma este bucsuzás nélkül vált meg; de nem fájt neki ez az emlékezés. Azt hitte: ébren álmodik, oly kevésbé volt hasonló az ez utczákon járt szegény, névtelen ifju ahhoz a híres és gazdag emberhez, a ki most

Claude Larcher kocsijának párnáin ült. Hires volt, mert egész Páris tapsolta kis darabját, — és gazdag, mert a szeptemberben színre került *Cicisbeo* februáriusig neki rengeteg summát: huszonötezer frankot jövedelmezett! . . . És a jövedelemnek e forrása nem egyhamar fog kiapadni. A *Cicisbeo*-t egy divatos írónak *Az Ikertestvér* című vigjátékával együtt adják, mely soká megmarad a szinlapokon. Jövedelmezőnek mutatkozott a darab a könyvesboltokban is, nem is szólva a vidéki előadások és a külföldi fordítások busás tiszteletdíjáról. S ez csak a kezdet volt. René fiókjában több mű várt a közzétételre: egy *Ormok* című bölcselkedő költeménykötet, egy *Savonarola* című verses dráma a renaissance korából és egy szenvedélyes regény, mely csak félig volt kész és még nem is tudta, hogy milyen címet adjon neki. A kocsi rohogott és a biztos sikerek, a nagy tervek ittasságába még egy másik mámor is elegyedett: az az érzés, hogy most a világba lép. Nincs az a leányka, a ki izgatottabb legyen az első bál előtt, mint ez a nagy gyermek most volt. Nagy láz fogta el, szinte megsemmisítve énjét. Az a költők boldogtalansága és boldogsága, hogy szinte a képzelenségig tudják fokozni a voltaképp csekély, majdnem hitvány impressziókat. Ebből erednek a szertelen remény és a szertelen csüggedés nagy hirtelenségű ellentétei, melyek aztán képzelődésüknek, következképpen karakterüknek és érzelmeiknek is, a folytonos változás, a teljes bizonytalanság vonását adják

meg, a mely borzasztó azokra az emberekre és főkép azokra a nőkre, a kik ezekhez a megfoghatatlan lelkekhez ragaszkodnak. Vannak azonban e lelkek közt olyanok is, kikben e veszedelmes változékonyság nem rontja meg a szeretetet. Ilyen volt René is. A szokott régi utczák láttára önkéntelenül összehasonlítva jelenét és multját, gondolatát, a nála sokkal idősebb jóbarát felé fordult, ki sorsának ez egész megváltozását okozta. Az az együgyű elérékenyedés fogta el, mely csakis a fiatal lelkek bájos táladonsága és oly ritka a mai világban: a benső és a külső legyőzhetetlen viszonya, az önkéntelenség. Megszorította mindmostanig hallgató barátja kezét:

— »Mily jó volt ön én irántam! . . . Igenis,« erősítette, látva Claude szemében a meglepődést, »ha ön nem oly irgalmas első kísérleteim iránt, sohasem mutattam volna meg önnek a *Cicisbeot*; ha ön nem viszi Rigaud kisasszonyhoz, most is bizonyosan valamelyik színház kéziratós almáriomában heverne; ha ön nem beszélt volna rólam Komof grófnénak, nem játszanák nála a darabomat és ma este nem mennék hozzá Boldog, igen boldog vagyok! Ön most bizonyosan azt gondolja, hogy együgyű vagyok, mint egy diák de ha tudná, mennyit álmodoztam ifjuságomban e világról, a hova most engem vezet, a hol már csak a nők ruhája is csupa költőiség, és a tárgyak mind gyönyörű keretüül szolgálnak az örömnök és a fájdalomnak! . . .«

— »Bár csak a nők lelkének is olyan szövete volna, mint a minő a ruhájuké,« szakította félbe Claude csúfolódva. »De én igazán csodálom önt. Csak nem hiszi, hogy mindjárt nagyvilági emberré válik, a mért meghivta Komofné, ez az idegen hölgy, a kinek palotája csak egy állomás, vagy a mért az az egynéhány kíváncsi nő, a ki ott lesz, azt fogja mondani, hogy szivesen látják önt mindennap ebéd előtt. Kedves barátom, ön még sokat fog járni az előkelő világba, ha ez a sport ugyan mulattatja; de belé nem fog tartozni soha, mint a hogy nem tartozom belé sem én, sem a leggeniálisabb művészeltek közül senki; és ennek egyszerűen az az oka, hogy sem ön, sem a családja nem született ezekbe a körökbe. Mindenütt el fogják önt fogadni, és ünneplik is. De kísértse csak meg valamelyik leány kezét kérni, majd meglátja . . . Szivből kívánom, hogy ezt megérje . . . Szent Isten, ha ismerné ezeket az asszonyokat, a kiket oly gyöngédeknek, oly finomaknak, oly arisztokratáknak képzel! Csupa Worth- és Laferrière-féle ruhákba öltözött hiúság . . . Nincs közöttük tiz, a ki igazán tudna érezni. A legbecsületesebbek még azok, a kiknek szeretőjük van, mert az a gyönyörőségük. Ha fölbonzolná őket, szivük helyén szabó-számlát találna, meg egy csomó előítéletet, a mely náluk elvszámba megy, és a mohó vágyódás: elhomályosítani ezt vagy azt a hölgyet. Mégis ostobák vagyunk mi, itt ebben a kocsiban, két meglehetősen értelmes ember, a kinek

otthon volna dolga; ön, kinek a szive remeg a gondolattól, hogy az úgynevezett előkelő hölgyek társágába jut, és én! . . .«

— »Ugyan mivel haragithatta önt meg ma Collette?« kérdé szeliden René, kit barátja beszédének keserősége bántott, a mi különben elég gyakran megtörtént. De hogyan haragudhatott volna meg rá ezért az illuziói ellen intézett valóságos támadásért? Tudta, hogy valahányszor Claude ilyen dühösen kiabált, mindig ennek a színésznőnek valami kaczérsága volt az oka. A boldogtalan örülten szerelmes volt ebbe a leányba, a ki csak játszott vele, bár viszontszerette őt a maga módja szerint. Ama szerelmek egyike volt ez, melyek a gyűlötségben és az érzékiségben gyökereznek, kinozzák és elaljasítják a szívet és vadállattá változtatják az embert. Az ilyen szerelmek egyik sajátos vonása, hogy éles és dühös válságokkal járnak a pusztá képzelet ösztökélésére is. Claude előtt alkalmasint egyszerre megjelent kedvesének képe, és hirtelen harag űzte el a nyájas kedvet, melyet Fresneauéktól hozott magával. Ezt a haragját most bármely paradox révén is kiontotta volna. Kapva-kapott a René kínálta alkalmon és teljes erejével megszorítva barátja karját, beteges nevetéssel szólt:

— »Hogy mivel bántott meg? . . . Hát meg akarja tudni, kicsoda az asszonyi szív nagy ismerője, a mélyre ható lélekbuvár, mint engemet az ujságok hívnak, és a nagy Jobard, mint én magamat hívom?

Értelmemnek sohasem vettem egyéb hasznát, mint hogy fölfedeztem saját ostobaságaimat! . . . Megvallottam már önnek azt a szégyenletes dolgot,« folytatta halkabb hangon, »hogy Salvaneyra féltékenykedem? . . . De hiszen ön nem tudja, ki ez a Salvaney. Uj módi ficsúr, a kinek mindig kezében van az utalványos könyve és öt aranyával mulat. Maga a közönségesség. Az orra valóságos trombita, a homloka kopasz, a szeme düleedt, az arcza színe akár csak egy marhakupeczé! . . . De angломán, akkora angломán, hogy hozzá képest francia maga a walesi herczeg is Tavaly három hónapot töltött Flórenczben és hallottam, mikor eldicsekedett hogy ez idő alatt is mindig Londonban mosott inget hordott. Higyje meg, kedves barátom, hogy abban a világban, mely önt úgy elbűvöli, az ilyesmi sokkal nagyobb becsületet szerez az embernek, mintha például megírta volna a *Nábobot* vagy az *Assommoirt*. ezt a két remek művet . . . Nos, ez az ur tetszik Colettenek. Épp oly bejáratos az öltözőszobájába, mint én. És rámereszti pálninkától könnyes szemét. Ő találta ki az uj tempót, opera után kompániában menni a rue Lafayettebe, egy ronda csapszékbe, alkoholt vedelni; elvezetem önt egyszer oda, hadd lássa meg ezt a frátert Sőt még Colette is odamegy, egy kocsiban vele . . . — Ugyan — ezt szokta nekem mondani — csak nem féltékeny erre az emberre? Hiszen mindig érzik rajta a gin szaga — Mert a fehércselédek ilyeneket beszélnek

minékünk és még fizikai dolgaiban is készek ócsárolni előttünk azt, a kivel tegnap háltak . . . Nos, ma reggel Colettenél voltam. Mindezt tudtam, de mégsem hittem. Salvaney! Ha csak látná ön, lehetetlennek itélné ezt a dolgot; míg az a leány — hiszen ismeri! — . . . az a szelid, szép két szem, az a finom szépség, az a Botticelli-száj! . . . Istennem, beh kár! . . . Hát nála voltam . . . Egyszerre levelet hoznak. S az inas — nem rég fogadták föl és ügyetlen, — nagy ostobán azt mondja: — Salvaney ur küldi és választ várnak . . . — Colette összecsókkolt és esküdözött, hogy semmi nem történt közöttük, sőt még a legártatlanabb udvarlásról sincs szó. A levelet a kezében tartotta. Én tökfilkó azt gondoltam magamban: most mindjárt ide adja nekem a levelet és meglesz az irott bizonyosság, hogy nem hazudott; kétségtelen bizonyosság, mert Salvaney nem tudhatta előre, hogy én látni fogom e levelet. Coettel pedig csak tartotta a papirost és rám nézett. — Nos, válaszolni fogok rá, szólt aztán; megengedi? azzal kapta magát és kiment a másik szobába . . . a levéllel! Ön persze azt hiszi, hogy én erre fogtam a kalapomat, botomat és örökre távoztam, azt mondva magamban: Ez mégis csak gaz egy néember! . . . Pedig nem ezt cselekedtem, édes barátom. Ott maradtam. rColette meg visszatért, csöngetett, odaadta a választ az inasnak, aztán hozzám fordult: Ugy-e, ost haragszom rád? — Hallgattam. — Szerette volna elolvasni azt a levelet? — Most sem feleltem.

— Colette pedig összevonta szép szemöldökét: Már nem olvashatja el, mert a tűzbe hajítottam. Különben sem volt benne egyéb, mint hogy Salvaney ur valami szövetmintát kért tőlem egy álarczosbáli ruhához. Megkövetelem, hogy higgyen a szavannak . . . — És hogy mondta, hogy játszotta el ezt! . . . Sohasem volt tehetségesebb! Ne kérdezze, mit feleltem neki. Ugy bántam vele, mint a legutolsók legutolsójával. A szeme közé vágtam mindazt, a mi gyűlölség, utálat és megvetés volt a szivemben; aztán mikor sirni kezdett, karjaimba szoritottam és az enyém volt, ott a dohányzószoba divánján, a hol úgy hazudott nekem, én meg úgy összesértegettem, mint egy czédát . . . Mondja, nem vagyok én aljas egy ember?«

— »De alapos volt az a gyanu?« kérdé René.

— »Ha alapos volt-e!« felelt Claude a kegyetlen diadalnak azon a hangján, melyet a féltékenyek akkor használnak, mikor mindent tudni akaró dühük révén igaznak bizonyultak leggonoszabb föltevéseik is. »Tudja mit kívánt Salvaney abban a levélben? Légyottot . . . És tudja, mit irt Colette a maga levelében? A légyott óráját Tudom, mert kémeleltem őt; igenis, elkövettem ezt a hitványságot. A próbáról egyenesen Salvaneyhez ment, és még nyolcz óraker is ott volt.«

— »És ön nem szakít vele?« szólt Vincy.

— »Már is szakítottam, még pedig becsületesre mondom, hogy örökre. De legutoljára még

meg akarom neki mondani, hogyan gondolkozom róla. Ah, a gaz! De majd meglátja, hogyan fogok vele ma este elbánni . . .»

Claude panasza oly nagy szenvedésre vallott, hogy René vigsága egyszeriben megcsappant. Szánta ez embert, kihez a fiatal sziveknek oly édes hálája fűzte, s egyszersmind undorodott Colette szégyenletes kétszinűségétől. E pillanatban valóságos lelki-furdalást érzett, hogy az ellentét révén eszébe jutott Rosalie tiszta arcza és hű lelke. Ez azonban csak egy pillanattig tartott, mert René figyelmét azonnal magára vonta Claude lelkiállapotának rögtönös fordulata. Ez a tisztán idegeivel élő ördögös ember megdöbbsentő gyorsan tudta változtatni gondolatait és érzelmeit. Az imént hörgő hangon és kétségbeesetten beszélt barátjának, ki tudta róla, hogy mindig őszinte. Egyszerre azonban csettentett az ujjával, mint mindig, mikor bátorságra akart szert tenni; azt mondta: »Ej, ej« aztán valami irodalmi kérdést intézett az elképpedt fiatalemberhez. Így történt, hogy a két író egy új regényről beszélgetett, mikor a fogatok sorához csatlakozó kocsi megállása és a kerekek alatt a kavicscsikorgás figyelmeztette őket, hogy megérkeztek. A kocsi megállt egy esőfogóval védett perron előtt, aztán a fiatalembernek az az érzése támadt, mintha ő már járt volna ez előszobában, de nappal. Több bérruhás szolga volt e virágokkal teli és láthatatlan kályhákkal fűtött helyen. Az asztalra és az egyik zsöllyeszékre rakott

felöltők és köpenyek sokasága mutatta, hogy a társaság már teljes lehet a termekben, melyek zaja egész idáig hatott. Az egyik inas épp egy fiatal nőről segítette le a bundát. A hölgy meztelen vállal, karcsú termetén piros ruhával bontakozott ki a prém közül. Finom arczéle, kissé horgas orra és elmés-ségre mutató szája volt. Halaványszőke haja közt gyémántok csillogtak. René látta, hogy Claudeot főhajtással üdvözli, és érezte, hogy elsápad, mikor pillantása találkozott ez egykedvűen reátekintő két világoskék szemmel. Bármily kopott is legyen a hasonlat, azt kellett mondani, hogy az ifju hölgy arcza rózsás, mert szőke bőre valóban oly üde és finom volt, mint a rózsa.

— »Ez Morainesné, Victor Bois-Dauffin, a császárság korabeli miniszter leánya.«

Hányszor jutott eszébe Renének Claude e mondata, melylyel néma kérdésére felelt. És sokszor eltöprengett magában, hogy mely különös véletlen hozta őt össze a Komof-palotába lépésének első percében épp azzal az asszonynyal, a ki valamennyi között a legmélyebb hatást tette rá? De akkor, e perczben, még nem élt benne az a sejtelem, mely olykor megszólal lelkünkben, mikor először látunk valakit, a ki reánk nézve nagy áldás vagy nagy átok lesz. A harmincz éves szép fiatal asszony képe azonban csakhamar elvegyült az összes hatásba, melyet ez uj dolgok Renére tettek. Mig Claudedal együtt a felöltők számát várta, a puha szőnyegek,

az előcsarnok nagyszerű diszitése, a méretek nagysága, a cselédség ruhája, a fényes világítás mind valami kínzó félénkséget és egyszersmind kéjes érzékiséget sugallt belé. Már mikor először volt látogatóban a grófnénál, érezte, hogy körülveszik az előkelő világ levegőjében úszó súlytalan atomok ezrei. A bőségben születettek nem veszik észre e végtelen apró érzéseket, mint a hogy nem veszszük észre a reánk nehezedő levegőég súlyát. Nem érezzük, a mit mindig érezünk. A jött-mentek pedig nem igen beszélnek el impresszióikat. Ösztönszerűleg belerejtik szivük mélyébe, mint pórias és bürgözdí dolgokat, a melyekkel nem bölcs dolog eldicsekedni. René különben nem igen ért rá érzéseit vizsgálgatni. Föltárult az ajtó és a fiatalember belépett az első szalonba, mely a modern Páris nagy berendezéseinek zagyva pompájával volt elárasztva. A ki egy ilyen termet látott, látta valamennyit. A fiatalember szemében azonban minden magán hordta az arisztokrácia bélyegét, a zsöllyeszékek régi szöveteitől a kandalló fölött függő kárpitig, melyen rengeteg alakok Bacchus diadalát ábrázolták. E közép nagyságu első terembe nyillott a másik, sokkal nagyobb szalon, a hol, a társalgás zaja után itélve, alkalmasint már együtt voltak az összes meghívottak. René, az érzések ama szertelen izgatottságánál fogva, melyet fiatal emberekben a félénkség okoz, egy pillantással föl tudta fogni az egész képet; látta Morainesné vörös ruháját, a mint egy fekete frakk karján besiet a terembe és látta

a kis szalon kandallója előtt, a kárpit alatt, Komof grófnét, a ki egy csoport közepén beszélt, rendkívül erős arcjátékkal és mód nélkül heves taglejtésekkel. Szinte tragikus megjelenésű nő volt: magas termetéhez képest szűk vállú, haja ősz, arcának vonásai kissé nagyon is határozottak, és szürke szemének fénye szinte türhetetlen. Sötét öltözetén még jobban szikráztak nagyszerű ékszerei s keze, melylyel beszédközben szüntelenül hadonázott, barbár módon tele volt zafir, smaragd és gyémánt gyűrűkkel. Mosolygással fogadta Claude és René meghajlását. Épp egy spiritista kísérletről beszélt; ez a dolog volt legkedvesebb foglalkozása.

— »Az asztal egyre emelkedett, emelkedett,« mondá, »már alig birtuk elérni ujjainkkal; ekkor valami lehelet elfujta a gyertyákat és én a homályban azt láttam, hogy egy kéz lebeg ide s tova . . . egy óriás kéz . . . a Nagy Péter czár keze!«

És mikor ezeket mondta, vonásai eltorzultak, szeme pedig merev lett, mintha valami szörnyű látomást látna. Egynéhány pillanatra megjelent arcán az az ösztönöknek engedelmeskedő félvad, félőrült lény, mely gyakran benne lappang a legműveltebb oroszokban is. De aztán egyszerre fölébredt benne a főúri hölgy, a kinek teljesíteni kell háziasszonyi kötelességét. Ismét mosolygott és szemének baljóslatú fénye enyhült. Mint amaz idős nők, a kik, ha jók, imádatra méltók tudnak lenni a beteges érzékenységu férfiak iránt, azonnal megsejtette, hogy René

máris magányosnak érzi magát e nagy szalonban, a hol nem ismer senkit. Mihelyt befejezte a történet elbeszélését, szives mosolygással fordult az ifjuhoz:

— »Mondja, Vincy ur, hisz ön a hazajáró lelkekben? Persze, hogy hisz, költő létére . . . De erről majd máskor beszélünk . . . Most velem kell jönnie, bár nem vagyok se fiatal, se szép, hogy bemutassam barátnőimnek, a kik önt annyira csodálják . . .«

Azzal karon fogta a fiatalembert. Bár René is magas volt, a grófné jó fél fejjel haladta felül. Tragikus külseje nem hazudott. Sorsa csakugyan az volt, a mire csodálatos, szokatlan nézése és szenvedélyes arcza vallott. Férjét csaknem a szeme láttára ölték meg, ő pedig saját kezével végezte ki a gyilkost. René már tudta e történetet Claudetól. Komofrófot, a magasrangú politikust, hivatalszobájában szúrta le egy nihilista összeesküvő; a grófné épp abban a pillanatban lépett be és revolverrel lőtte agyon a gyilkost. Ugyanezzel a hosszú, gyűrűkkel megrakott kezével fogta a pisztolyt, melylyel most René karjára támaszkodott; és megint egy történetet kezdett elbeszélni, azzal a valóságos állati energiával, mely a szlávokban a legfinomabb előkelőséggel párosul.

— »Most nyolcz éve, a háboru után érkeztem Párisba. Képzelve, nem voltam itt az első világtárlat, 1855 óta! Ah, mily elbűvölő, mily gyönyörű volt

akkor Páris . . . és az önök császára igazán ideális . . . « — mindig megnyomta a szavak utolsó tagját, ha lelkesedését akarta kifejezni. — »Velem volt leányom, Rudin hercegné — ön nem ismeri, mert mindig Flórenczben lakik. Nagy beteg lett, de megmentette Louvet doktor, tudja az a III. Henrik-képmű szikár kis emberke. Mindig Luveczkinék hívom őt, mert az oroszok orvosa. Leányomat nem vihettem el Párisból . . . Épp akkor eladó volt ez a palota teljes berendezésével együtt . . . Megvettem . . . De azóta mindent fölforgattam. Látja . . . Itt volt a kert . . . «

És a nagy teremre mutatott, a melybe épp értek. E nagy csarnok falait egészen elfödtek a mindenféle nagyságu és mindenféle iskolából kikerült képek, a melyeket a grófné Európát végigkóborolva összevásárolt. Ha a külső fény első látása hatott Renére, még jobban megragadta, őt ez a másik, hogy úgy mondjuk lelki fény, melyben a kozmopolitizmus tükröződik. A hogy a grófné csak úgy ejtette ki Flórencz nevét, mintha Páris valamelyik külvárosa volna; a palotában rögtönzött berendezésből látszó dúsgazdagság és a főrangú orosz hölgy tökéletes francia beszéde: valóságos gyermekies csodálattal töltötte el ezt a fiatal embert, a ki megszokta a párisi polgári élet szűk körét. Szeme tágra nyílt, hogy beigya e kép egész báját. Hátul, balkézt, sötétvörös leeresztett kárpitok födtek el a szinpadot, melyet ez alkalomra a nagy ebédlőben rögtönöztek.

Ez az ebédlő máskor a nagy terembe nyílt, mint az látszott a kárpit alatt levő három lépcsőn is. Középen márványoszlopon a híres Komof Miklós, Péter czár barátjának mellszobra állt, s ez ősz körül négy óriás növénycsoport zöldelt, perzsa mívű réz edényekben. E családi emlék és a szinpad leeresztett kárpitja között széksorok foglalták el a tért. E perczben már a hölgytársaság legnagyobb része letelepedett a székekre, és a lámpák fényében egymás mellé sorakozott a sok meztelen váll, (némelyik kissé sovány, de a többi csodaszép formájú,) a szőke és fekete hajfodrok, a barna és kékszemű arcok, az erős és gyöngye karok. Röpködött a sok legyező, csillogott a sok drágakő, és a beszéd, a nevetés nagy, határozatlan zajba olvadt össze. Ruhaszövetek tarkasága töltötte be a terem egyik felét, merő ellentéteül a hátul tolongó fekete frakkok sokaságának. A férfiak közt azonban állt néhány nő is, viszont a hölgyek széksorai között is látszott itt-ott egy-egy férfi. Ez a társaság, bár igen vegyes volt, csupa olyan emberekből állott, a kik évek óta folyton találkoznak a különböző osztályok közös mulató helyein. Voltak itt herczegnők, a legtisztább faubourg Saint-Germainból, azok, a kiket a sport és a jótékonyság körülbelül mindenüvé elvisz; voltak itt pénzvilágbeli hölgyek, aztán a diplomáciához tartozó kozmopolita eleganciájú nők, sőt egyszerű művészek feleségei is, kik férjük sikeres pályáját mindenféle ebédeken és mulatságokon is kísérik. De az

olyan új jövevény, a minő René Vincy volt, nem vehette észre e társadalmi különbségeket, melyek e termet élesen elkülönzött csoportokra osztották. Csak nézte e fényes képet, mely szebb volt mindennél, a miről eddig álmódott. A hangok zürzavarában bemutatatta magát több elhaladó férfinak és az utolsó széksorokban ülő hölgyek közül egynehánynak. Hajlongott és dadogva felelt a bókokra, melyeket a szeretetreméltóbbak mondtak neki. Komofné, látva zavarát, megkönyörült rajta és nem hagyta el, már csak azért sem, mert Claude, a kit alkalmasint ismét megbolondított a szerelem, eltűnt. — Nyilván a szinfalak közé ment, és mikor elhangzott a három koppanás, a költő egész természetesen a grófné mellett ült, az ős szobrát környékező növénycsoportok árnyékában. Mily boldogság volt e helyre kerülni, a hol nem nézhetik őt!

IV.

A »Cicisbeo«.

Két bérruhás inas jött fölvonni a kárpitot; és látható lett a kicsike szinpad. A darab elején csak ez az utasítás levén: »Velencei kert«, diszlet gyanánt elég volt egy, a háttért elzáró vászon, és a grófné hires melegházaiból kikerült növények. Ezek a kissé merev és fényeslevelű délszaki bokrok azonban egész más szint adtak a helynek, mint a hogy mindezt a Perrin fantáziája rendezte el a Comédie-Françaiseban. Ez a páratlan rendező a szinpadot lagunára nyíló terraszsza változtatta, melyről lépcsők vezetnek le a zöldes vízhez, míg a kéklő távolban vörös oszlopíves paloták látszanak és a csatornák kanyarulatainál fekete gondolák tünedeznek. Ez az új diszlet, a csöpp szinpad, az előkelő és kis közönség mind csak növelte René aggodalmát. Szive épp oly örülten dobogott, mint akkor, az első előadás estéjén a szinfalkocsi mögött. Taps kerekedett: Colette Rigaud lépett ki a színre. A színésznő mosolyogva hajlott meg. Watteau valamelyik hires szerelmes képéről másolt ruha volt rajta; a

haja lisztes, arczán a gödrike mellett fekete pötty és halaványságát enyhíteni egy kis pirosító. Szemből és ajkáról az a különös megindító valami sugárzott, mely ott van Botticelli madonnáinak és angyalainak szomorún álmodozó szemében és érzékiség mellett is bánatos ajkán. Hányszor hallotta René, mikor Claude ezt nyögte: »Valahányszor hazudik, aztán rám tekint azzal a szemmel, nem bírok rá haragudni, hanem csak szánom bectelenségét« . . . Colette el kezdte mondani a bevezető verseket, kissé duzzadt, de azért finom ajkával, és René félelme elérte tetőpontját, mert fülébe hatottak azok a szinte hangos megjegyzések, a melyeket az előkelő társaság mindig megenged magának, mikor egy színésznő szalonban játszik. »Igen csinos. Vajjon az a ruha van rajta, a melyet a szinpadon visel? . . . — Az én ízlésem szerint egy kicsit sovány . . . — Milyen kedves hangja van! . . . — Kár, hogy nagyon utánozza Sarah Bernhardt-t . . . — Én imádom ezt a darabot, és ön? . . . — Én a versektől mindig elálmosodom . . .« A költő éles füle egytől-egyig hallotta e megjegyzéseket és még másokat is. A zajt azonban csakhamar lepisszegte egy René közelében álló csapat fiatalember, s a csittitók közül különösen kitűnt egy kopasz, nagy orrú és vértorlódásos képű úr. A grófné köszönő mozdulattal intett feléje, aztán szomszédjához fordult:

-- »Ez Salvaney ur, örülten szerelmes Colettebe.«

Csönd lett és nem hallatszott egyéb, mint a lélekzés, a selyem ruhák suhogása és a legyezők rebbenése. René most már édes mámorral hallgatta saját verseinek zenéjét, mert ez a némaság s aztán a rá következő tetszésmoraj azt mutatta, hogy műve imponál az itt összegyűlt előkelőségnek is, mint a hogy imponált a »première« estéjén a Théâtre-Françaisben, hol elfásult írók, megcsömörlött kritikusok és szeretkező asszonyok százai alkották a hallgatóságot. A fiatalember egy benső hallucináció révén önkéntelenül visszagondolt arra az időre, mikor kigondolta és megírta e saynèteet, mely ma este újra kéjesen izgatta hiuságát, miután fenekestül fölforgatta egész életét. Szeme előtt lebegtek a mult tavaszi esthajnalok, midőn a jardin du Luxembourg fasoraiban járkált; a leszálló est titokzatossága, a virágillat, a még gyér lombokon át kéklő, egyre sötétebb ég, a királynék márványszobrai, — mindez mámorossá tette őt. Már csak azért is, mert Rosalie némán mellette haladt. Mily ártatlanul tudott nézni e leány fekete szeme, melyből öntudatlan, nagy szerelmet olvasott ki! Ez este, az orgonavirágok illatárjában, beszélt neki először szerelemről, míg az Émilievel beszélgető Offarelné hangja a távolból töredezetten hatott hozzájuk. Azzal a lázas reménnyel tért haza, mely a szemet könybe lábbasztja, a szívet megnyitja és megrázza az ember egész valóját. Egyedül volt szobájában. Nem birt aludni és a Rosalieval való összehasonlítás révén eszébe jutott

első és egyetlen szeretője, egy Élise nevű quartier Latin-beli leány. Egy sörházban ismerkedett meg vele, hova két pajtása csalta. Élise csinos volt, bár kendőzte magát: a szeme alja csupa fekete, az arcza egy rizspor, a szája tiszta kárminfesték volt. Valami vonzotta a fiúhoz és bár Renét bántotta a leány viselete, taglejtése, gondolkozásmódja, hangja és minden érzése, mégis a kedvese lett. Ez a szomorú viszony fél évig tartott és Renében még mindig megvolt keserű emléke. Azok közül az emberek közül való levén, a kiket a kék visz a szeretetre, később önkéntelenül ragaszkodott e lényhez; és kegyetlenül gyötrötte őt e boldogtalan teremtés kaczérsága, szivbeli durvasága és erkölcsi semmisége. Iróasztalához ülve, rajongva gondolt Rosalie tisztaságára s agyában egy költemény fogant meg, mely egy kaczer nő és egy ártatlan, szerető leány ellentéte. Szorgalmasan olvasván Shakspeare és Musset vigjátékait, közönséges sörházi kalandja valamely különös, de őszinte metamorfózis révén egy kis olasz szindarabbá változott. Még ez éjjel papirosra vetette a *Cicisbeo* vázlatát és ötven verssort megirt a darabból. Egy velencei fiatal főúr története volt ez; Lorenzoé, ki beleszeretett egy hideg, kegyetlen kaczer teremtésbe, Coelia herczegnőbe. A boldogtalan hiába vesztegette szivét és könnyeit erre az irgalmatlan szépségre. De aztán egy Velenczén átutazó franczia roué, Sénécé marquis tanácsára, Coeliát féltékenynyé tenni, azt szinleli, hogy érdeklődik a szép és jó Beatrice grófné

iránt. Ekkor megtudja, hogy Beatrice régtől szereti őt; és mikor a kelepczébe került Coelia ismét magához akarja őt édesgetni, Lorenzo, megnyilván a szeme, nemet mond az álnok teremtésnek, ki mellett annyit sohajtozott, mint bús Cicisbeo és egész lelkelével odaforr a szeretni tudó nőhöz.

Colette beszélt, Coeliát játszván. Lorenzo panaszkodott. A roué gunyolódott. Beatrice álmodozott . . . Az *A hogy tetszik*-beli Benedek, Perdican és Rosalinde s a *Gyertyatartó* Fortuniojának világából idecsöppent alakok a költőiség holdsugárszerűen enyhe, kedves fényében jártak, keltek. A hölgyek csoportjából egy-egy fölkiáltás hallatszott: »Gyönyörű! . . . — Remek! . . .« és Renének eszébe jutott az a harmincz és egynéhány éjszakán át folyt munka, mikor újra és újra átdolgozott egyes részleteket; például azt az alagyát, melyet Lorenzo ír egy papirosszeletkére s a melyet aztán Coelia megmutat Beatricenek. Mily szerelmes és mily csufondáros volt Colette hangja, mikor e verset mondta:

»Ha a rózsa szomjas csókunk viszonozná,
Mikor égő ajkkal lehajolunk hozzá;
S az orgonavirág meg a liljom lelke
Tudná, mily bánatba merít, ránk lehelve;
Ha a mozdulatlan ég s a zajgó tenger,
Sejtené, mily vágyón nézünk rá bús szemmel;
S mindaz, mit szeretünk, itt e földön élve,
Lelket adna nekünk lelkünkért cserébe! . . .

Hajh de tenger, mennyég, gyöngé virágkelyhek
 És te édes, kedves — ti mind nem szerettek! . . .«

A mult halluczinációja nőttön-nőtt. És René visszaemlékezett békés kis szobájára, meg arra, hogy mily örömet kelt föl reggelenkint: folytatni a félbe-
 szakított munkát. Claude tanácsára, meg a nagy emberek szokásainak gyermekes utánzásától ösztökélve — a mi az igazi írók ifjúságának nevetséges és bájos vonása — Balzac egykori életmódját követte. Már este nyolcz óra előtt lefeküdt és hajnali négy előtt kelt föl. Maga gyújtotta meg a lámpát, maga fütött be, mert nénje mindent elkészített az előtte való este, nem feledkeztván meg a borszeszes kávéfőzőről sem. A lámpa világított, a tűz pattogott s a gondolatokat sugalló ital zamata betöltötte a zárt szobát. Ő meg kegyeletes pillantást vetett Rosalie fényképére s dolgozni kezdett. Kint pedig Páris egyre zajosabb lett, az élet ébredt. Letette tollát s nézegette a falon függő rézmetszeteket, vagy egy könyvben lapozgatott. Hat óra felé bejött Émilie. Ez a hú testvér házi gondjai között is napról-napra lemásolta összes verseit. A világért sem türte volna meg, hogy René kézírata faktorok és korrektorok kezébe kerüljön. Szegény Émilie! Mily boldog lett volna, ha hallhatja a Colette beszédét kísérő tapsokat; és mily teljes lett volna a René öröme is, ha még e perczen is, mikor darabja az egész szalon riadó tetszése között végződött, nem szomorítja meg

az a sejtelmes érzés, hogy lelke Rosalie iránt megváltozott!

— »Önnek roppant sikere van,« mondá a grófné a fiatalembernek. »Hölgyvendégeim már is veszeksznek, hogy kinek lesz ön a vendége legelőször.« — És René azonnal meggyőződhetett, hogy ez nem pusztán a háziasszony hizelgése, mert mikor a darab véget ért, a ruhasuhogás, széktologatás, jó este kívánások zajában hallhatta az ilyen beszédeket: »Ez a szerző . . . — Melyik? . . . — Ez a fiatalember . . . — Milyen fiatal . . . — Ismeri őt? . . . — Igen szép fiú . . . De miért visel olyan hosszú haját? . . . — Nekem tetszenek az ilyen művész fejek . . . — A mellett, hogy az embernek tehetsége van, bizony ugy is lehet fésülködni, mint bárki fia . . . — De a vigjátékoska gyönyörü . . . — Gyönyörü . . . — Gyönyörü . . . — Nem tudja, ki mutatta be őt a grófnének? — Claude Larcher . . . — Szegény Larcher! Nézze, hogyan settenkedik Colette körül . . . — Salvaney meg ő előbb-utóbb össze fogják egymást kaszabolni . . . — Legalább fölfrissül egy kicsit a vérük . . . — Itt marad ön vacsorára? . . .« René a száz meg száz megjegyzés közül épp csak ezeket hallotta meg a szerzők éles fülével és pirulva hajlott meg a bókok özöne alatt, melyet rázúditott egy úri hölgy, ki Komofnétól szinte erőszakkal ragadta őt el. Ez az úrasszony, hosszú, száraz, körülbelül ötven éves nő volt, özvegye bizonyos Sermoises urnak, a ki halála után »az én szegény

Sermoisesom« lett, miután életében igazi legendás alak volt a klubban, hitvestársának viselt dolgai folytán. Az úrhölgy vénülvén, a szeretkezéstől az irodalomhoz pártolt át, és pedig a komoly, vallásos színezetű irodalomhoz. Sermoisesné a grófnétól hallotta fél füllel, hogy a *Cicisbeo* szerzője egy pap öcscse; és a kis vigjáték regényességéből különben is kiérezte, hogy a fiatal költő nem árul egy gyékényen a mai irodalommal, melynek irányát ő, az erkölcsös hölgy kárhoztatta. Az oktató hangot kedvelő précieuse ünnepiességével fejezte ki véleményét, és nincs az a bíró, a ki komorabb méltósággal hirdessen ítéletet:

— »Mennyi költőiség! Mily isteni báj! Ön a toll Watteauja! És mennyi érzemény! . . . Uram, ez a mű korszakalkotó! Ön bosszut áll értünk, nőkért, azokon az úgynevezett analistákon, a kik, mintha csak bontó késsel írják könyveiket valamely aljas hely asztalán . . .«

— »Asszonyom . . .« dadogta a fiatalember, elkábulva ettől a megdöbbentő frazeológiától.

— »Ugy-e eljön hozzám?« folytatta az úrnő, »minden szerdán öttől hétig fogadok. Hinni merem, hogy az én szalonom társasága jobban fog tetszeni, mint ezé a kedves grófnée, ki, hiába, mégis csak idegen. Többen járnak hozzám az akadémia tagjai közül, és megtisztelnak azzal, hogy tanácsomat kérik ki munkáikat illetőleg. Én is irtam már néhány költeményt. Hát persze minden követelés nélkül, csak

kis verseket a szegény Sermoises emlékére, és a czimük: *Siri liliumok*. Ugy-e, majd megmondja véleményét? De őszintén ám! . . . Vincy ur, Huraultné asszony,« folytatta, bemutatva az író egy negyven éves, még mindig elegáns termetű és arczu hölgynek. »Nemde gyönyörű egy darab ez? Vincy ur egészen a toll Watteauja.«

— »Ön bizonyára igen szereti Alfred de Musset-t,« szólt az új ismeretség. Ez asszonyság egy Florac álnév alatt dolgozgató, előkelő világbeli dilettáns író felesége volt. A férj szindarabjai mind rettenetesen megbuktak, hiába ármánykodott oly erősen a feleség, kinél tizenhat év óta nem volt ebéd, a melyre ne lett volna hivatalos vagy egy kritikus, vagy a kritikával pajtáságban élő valaki, vagy egy színházigazgató, vagy valamelyik színházigazgatónak holmi atyjafia.

— »Ki nem szereti őt az én koromban?« felelt a fiatalember.

— »Mindjárt gondoltam, mikor az ön szép nyelvét csodáltam,« szólt Huraultné; »ugy hatott rám, mint valami zene, a melyet már hallottam.« De alig ejtette ki ezt a csipős mondást, eszébe jutott, hogy a legtöbb fiatal költő később kritikus is szokott lenni, és meghívással akarta jóvá tenni azt, a mit az író feleségének kegyetlen irigysége vett ki belőle: — »Remélem, meg fog tisztelni látogatásával; férjem, ki most nincs itt, igen fog örülni,

ha megismerheti önt. Minden csütörtökön öttől hétig szivesen látom.«

— »Vincy ur, Éthorelné asszony,« szólt most Sermoisesné, bemutatva Renét egy szép fiatal, elefántcsontszin arczu, nagy bársonyos szemű menyecskének, kinek mély hangja szinte nem illett gyöngéd, csaknem törékeny alakjához.

— »Ah, hogy tud ön a szivhez szólni,« mondá Éthorelné. »Nekem főképp Lorenzo szonettje tetszett Hogy is van csak? . . . A múlt évek kísértete . . .«

— »Egy rég múlt év, kísértőképpen« szólt René, akaratlanul kiigazitva a verssort, melyet e szép ajk rosszul idézett. És öntudatlan pedánsággal egy futó mosolygást fojtott el, mert az a vers két ötsoros szakból állott és teljességgel nem volt köze semmiféle szonetthez.

— »Igy, így,« szólt Éthorelné, »igazán imádásra méltó! Minden szombaton öttől hétig fogadok. Csak igen kis társaság van nálam . . . Ha ugyan részesít a szerencsében . . .«

Renének ideje sem volt köszönetet mondani és Sermoisesné már is új bemutatások végett tovább tuszkolta őt, annál a különös hiúságnál fogva, a mely a férfiakat és asszonyokat arra az együgyű és ellenállhatatlan vágyra ösztönzi, hogy minden emlegetett embernek valóságos állatmutogatói legyenek. Így tisztelgett a költő a talpig fehérbe öltözött Moséné, a legragyogóbb zsidó szépség előtt; aztán a

talpig rózsaszinbe öltözött Sauvené előtt és a talpig kékbe öltözött Bernardné előtt. Majd visszatértek Komofnéhoz, ki ismét karonfogta Renét, hogy odavonsolja Candale grófnéhez, a XV. századbeli rettenetes hadvezér büszke pillantású ivadékához és hugához, Arcole hercegnéhez. Ezután a két tősgyökeres francia név után olyan nevek következtek, a melyeket első hallásra lehetetlen megjegyeznie az embernek: az orosz grófné atyafiságához tartozók nevei; majd sorba szorongatták az ifju poéta kezét a hölgyekkel társalgó urak. Így került René ismerősei közé Hère marquis, a legjobban rendezett gavallér, a ki huszezer frank jövedelméből úgy élt meg, mintha legalább is ötvenezer frankja lenne. Brèves vicomte, a ki már harmadszor állott a bukás szélén; Crucé, a nagy műtárgy-gyűjtő; San Giobbe, a híres olasz vívó és három-négy orosz uri ember. A nagyvilági hölgyek és a klubbeli urak neveit már többnyire ismerte a költő, mert gyermekes, bolond mohósággal olvasta azokban az előkelő mulatságokról szóló tudósításokban, a melyeket a boulevard-lapok közlenek a nagyuri életről álmodozó fiatal bürgözdik nagy épülésére. René erről az inkább gazdag mint arisztokrata, inkább európai mint francia társaságról oly elbűvölő s egyszersmind hamis képet alkotott magának, hogy most az elbájoltság és csalódottság érzése elegyedett benne, mikor e régi ábrándja megvalósult. Végtelenül meghatották őt e külsőségek és írói hiúságának hizelgett a siker. Oly

kivánatos ajkak mosolyogtak rá, oly szép szemek tekintettek feléje. Mindez dédelgette lelkét, de egyuttal meg is télemlitette. A váltakozó arczok forgatagától elkábult, de a dicséretnek banálissága önkéntelen csalódást éreztetett vele. A mi a legtöbb művész előtt egész az émelygésig türhetetlenné teszi az előkelő világot, főképpen az, hogy ezek az emberek mind pompázni akarnak és valami rendkívülit várnak; míg ha maguk közt vannak, egy szalon levegőjében, a megszokás természetességével és egyszerűségével mozognak. Ez a meghatározhatatlan csalódás, a bemutatások e kábulata, a büszkeség mámora és a saját félszegségétől való félelem közepett René barátja, Claude után vágyódott. De sehoh sem találta. Nem látott mást, mint Coletteet, a ki lejöve a szinpadról, élénk színü, régi módi ruhájában, belisztezett szöke hajával, pikáns tarka ellentéte volt az őt környékező fekete frakkoknak. Colette is zavart volt, a mi kissé bágyadt mosolygásán, bizonytalan nézésén és legyezőjének folytonos, sebes ki s bezárásán látszott. A kényes, de egyszersmind az őt körülvevő nagy figyelemtől megzavarodott és szokott köréből kiragadott színésznő gèneje volt ez. René felé oly mosolygással fordult, mely elárulta azt, hogy igazán örül, hogy valakit láthat az ő rangjabeliek közül. Épp azzal a téglaszinü képü emberrel beszélt, a kiről René már tudta a grófnétól, hogy Salvaney, Claude vetélytársa.

— »Ah, itt az én szerzőm,« szölt kezét nyújtva

a költőnek. »Nos, meg lehet elégedve a mai estével Minden úgy ment, mint a karikacsapás! Salvaney, maga ugyan nem is konyit ezekhez a dolgokhoz, de azért csak bókoljon Vincy urnak. Hát Larcher hova lett? . . . Mondja meg neki, hogy a szinpadon majd meghaltam a nevetéstől. Homlokán az a lelógó hajtincs olyan volt, mint egy szomorú fűz ága. Ugyan kiért sohajtozik most? . . .« E pillanatban kegyetlenség és valóságos gyűlölség látszott a fiatal nő zöldes szemében és lebiggyesztett ajkán; mindez pedig azért volt, mert a boldogtalan Claude a nélkül távozott, hogy őt csak köszöntötte is volna. Pedig szerette ezt az embert, de a maga módja szerint: csalta, gyötrötte és főképen leigázta. Haragjában jól esett így csúfolni Larchert Salvaney előtt, egyszersmind azt is remélvén, hogy a jámbor René mindezt el fogja mondani barátjának.

— »Miért beszél így?« felelt a fiatal ember halkán, fölhasználva a pillanatot, míg a színésznő kísérője egy-két szót váltott egy czimborájával, »hiszen tudja, hogy szereti önt . . .«

— »Persze,« mondá Colette igen hangosan és gonoszul nevetve. »Mindig becsapja önt . . . Tudom már ezt a históriát . . . Én vagyok az ő megrontója, végzetes asszonya, Delilája . . . Van tőle egy egész csomó levelem, a mi mind tele van ezzel . . . Mindez azonban nem akadályozza őt meg abban, hogy ne igya le magát mint egy kefekötő, az alatt az ürügy alatt, hogy engemet kerül . . . Miattam

játszik, miattam iszik, miattam él morfiummal . . . Ugyan hagyjanak békén! . . .« Aztán egyet vont szép vállán és vidáman folytatta: »A grófné int nekünk; nem maradnak itt, csak a bizalmas barátok és mi . . . Salvaney, a karját, menjünk vacsorálni.«

Az idő csakugyan eltelt a folytonos bemutatók között és a Colette e szavaitól magához térő René észrevette, hogy a teremben maradt vendégség száma igen megcsökkent. A grófné vendégei közül alig harminczat marasztalt ott a mulatságot befejező vacsorára. Maga kezdte meg a fölvonulást a felsőbb emeleti terembe, karonfogva legkiválóbb vendégét, egy akkortájt igen emlegetett nagykövetet. Összeálltak a többi párok is és a menet fölfelé indult egy bronzokkal és remek olasz fafaragványokkal diszitett szűk lépcsőn. Fölrékeztek egy csarnokba, mely ötletes berendezésénél fogva félig szalon, félig boudoir volt. A középén hosszú asztal állott; csupa virág, gyümölcs, csillogó üveg és ezüstnemű. Minden tányér mellett zöld lombokkal körülvett rózsaszín gömb ragyogott, belsejében levén a láthatatlan gyeritya. Ezt az angol ujdonságot vidám, hangos tetzéssel fogadta a társaság. Aztán ki-ki leült saját kedve és a kölcsönös vonzalmak szerint. A félénk René, a ki egyedül és a legutolsók között ment föl, egy épp üres széken foglalt helyet, Brèves vicomte és ama szőke, pirosruhás fiatal asszony között, a kivel az előcsarnokban találkozott, s a kiről Claude

Larcher azt mondta, hogy Morainesné, Bois-Dauffin III. Napoleon egyik legnépszerűtlenebb miniszterének leánya. Itt, az asztal végén, míg Morainesné és a vicomte beszélgetni kezdtek, a fiatal költő végre megnyugodhatott egy kicsit, és végig nézhette a társaságot, mely mögött a szolgák jártak, tálakat hozva és borokat töltve . . . Pillantása a Salvaneyvel kaczagva kedveskedő Coletteről Komofnéra esett, a ki alkalmasint megint valami spiritista kísérletről beszélhetett, mert szeme ismét mód nélkül ragyogott, arcza eltorzult, csillogó gyűrűkkel teli nagy keze hadonázott és nem törődött az asztal körül ülőkkel, bár rendesen kitűnő, szives háziasszony volt és igyekezett minden vendégének külön kedvében járni Az ifjút még az iméntinél is nagyobb magányosság érzete fogta el, szinte fájdalmasan, talán azért, mert az impressziók ereje kifárasztotta idegeit, vagy azért, mert nagy sikere után így magára hagyatva, látta, hogy mily keveset ér az előkelő világ nagy csodálata. A hölgyek közül, kik bókokkal halmozták őt el, sokan távoztak. A többiek pedig, természetesen, szokott ismerőseik mellett foglaltak helyet. Az asztal másik végén mintegy saját képét láthatta meg a Lorenzot játszott színészben, a kit, Colëtteen kívül, egymagát marasztaltak vacsorára, és a ki velencei jelmezében mereven, feszesen ült és pompás étvágygyal evett, ivott, egy árva szót sem váltva senkivel. René e lélekállapotban kezdte nézni szomszédnőjét, kinek bája már megleppte az első

futólagos találkozáskor is, az előcsarnokban. Nem csalódott, mikor első pillantásra is úgy ítélte, hogy ez a teremtés maga a tökéletes arisztokrataság. Minden előkelő, szinte nagyon is csinos volt rajta, finom vonásain kezdve, karcsú termetéig és kicsi kezéig. Ujjai szinte törékenyek, mód nélkül vékonyak és átlátszóak voltak. Az ily szépségek hibája épp az, a mi az ő bájuk. A finomság, ha szertelen, betegséggé válik, a szokatlan báj pedig modorossággá. Morainesnén a figyelmesebb vizsgálódás észrevehette, hogy bájában erő lakozik és hogy e gyöngéd, karcsú teremtés csupa élet és egészség. Szép feje energikus nyakon nyugodott, melyen hajának sápadt aranya erős, tömött csigákban gyűrűződött. Teli vállán nem látszott semmi soványság. Mikor mosolygott, ragyogtak hegyes, fehér fogai és az a jó étvágy, a melylyel hozzálátott a vacsorához, arra vallott, hogy gyomrát nem viselte meg a nagyvilági nők életmódja; nem ártott neki a fűző szorítása, nem a sok fárasztó éjszakázás és nem a napról-napra ismétlődő sok nagy ebéd. Morainesné halaványkék, szelid szeme Ophelia vagy Desdemona szemét juttathatta volna egy ábrándos ember eszébe. De ez a két szem abban a harmatban uszott, melyet a régi jámbor megfigyelők az elevenség jelének hittek; a pillák üdesége arra az egészséges álmra mutatott, melyben az egész temperamentum megújodik, az arcz pirosságán pedig látszott a bőséges meleg vér. Bölcselkedő orvos alkalmasint bizalmatlankodva nézte

volna ezt az ellentétet: az alak szinte ideális báját és a test materializmusát. De a fiatalember, ki loppal nézte a menyecskét, villája hegyével darabolgatva egy kis kocsonyás hideg sültet, költő volt, vagyis ellentéte az orvosnak és a filozófusnak. Analizálás helyett gyönyörködve élvezte e szomszédságot. Bár maga sem vette észre, ez este az érzékiség varázslata ejtette hatalmába, és ez a varázslat, hogy úgy mondjam, egyesült e kívánatos nőben, ki körül finom, átható illat lengett. René a Parnasszus mestereinek hú tanítványa levén, ifjúságában egy ideig valósággal rajongott a parfümök után és most is hosszasan szíтта be ezt az édes, langyos illatot; ráismert a fehér heliotropra. És eszébe jutott, hogy valamikor, raffinált szerelmekre vágyva, egy fantasztikus verset irt, a melyben ez a két sor volt:

»És az opoponax a szelid homályban

Dalolt a csókról, mely sosem éri ajkunk . . .«

És szívét ismét ellenállhatatlanul ragadta meg az együgyű vágyódás, melyet Claude Larchernek megvallott a kocsiiban: hogy szeresse őt egy olyan nő, mint az, a kinek most hallja édes kacagását. Délibáb! Délibáb! Ez az óra el fog mulni és ő egy szót sem vált ezzel az álmországbeli teremtéssel, a ki távolabb van tőle, mintha egy mértföld választaná el tőle. Vajjon tudja-e e nő csak azt is, hogy ő a világon van? És szomorú bizonyosságában egyre hevesebben vert a szive. Ko-

mofné most már magához tért egy kicsit a spirita-rajongás után, és alkalmasint észrevette a fiatalember arczára irott bánatot, mert az asztal végéről odakiáltott Brèves vicomtenak:

— »Ugyan kérem, sziveskedjék bemutatni Vincy urat a szomszédnőjének!« A szép két kék szem most René felé fordult, a szőke fő meghajolt és vonzódo mosolygás jelent meg az ajkon, melyet az ifjú gondolatában virághoz hasonlított, oly üde, oly tiszta, oly piros volt. A költő azt várta, hogy Morainesné afféle banális bókokat fog neki mondani, a milyenekkel egész este szinte agyonhalmozták őt. És egész meglepődött, mikor a fiatal asszony nem kezdett darabjáról beszélni, hanem egész egyszerűen folytatta vele a szomszédjával indított társalgást:

— »Crucé urral épp arról beszéltünk, hogy Perrin mily mestere a szinpadi rendezésnek. Emlékszik még a *Sphinx* dekorációjára? . . .«

Édes, kissé fátyolozott hangon beszélt s e hang rokona volt szépségének, kiegészítvén ellenállhatatlan női báját. René azt érezte, hogy e hang épp úgy körülveszi őt, mint az imént az az illat. Alig birt válaszolni, annyira hatalmába ejtette őt ez érzés. Vajjon észrevette-e zavarát Morainesné? Vajjon hizelgett-e neki ez az eltitkolhatatlan félénk hódolat, mely minden asszonynak hizelgett volna? Elég az hozzá, hogy Morainesné a nagyvilági hölgy s a remegő bámuló társalgásának első nehézségeit anynyi bájjal küzdte le, hogy René tiz percz mulva

már szinte bizalmasan beszélt vele, igen természetes ékesszólással fejtve ki előtte, hogy mint gondolkozik a színházi külsőségekről. Lelkesen magasztalta Richard Wagner bayreuthi előadásait, melyeket barátjai beszédéből ismert. Morainesné úgy hallgatta és nézte őt, mint a hogy csak a szalonok nagy komédiásnéi tudják hallgatni és nézni a híres embert, a kit el akarnak csábitani . . . Ha valaki azt találja mondani Renének, hogy ez az ideális nő annyit törődik Wagnerrel és a zenével, mint első hosszú ruhájával és igazi gyönyörűségét az operettekben leli, — bizonynyal épp úgy elképedt volna, mint ha az asztal körül hallatszó vidám zaj egyszerre rémült sikoltássá változik. Colette alkalmasint kelleténél több pezsgőt ivott, mert kissé hangosan kaczagott. A vendégek bizalmasan szölongatták egymást s a fiatal asszony e lármában szólt Renéhez:

— »Valóban jól esik egy költőt találni, a ki igazán költő módjára érez! . . . Én már azt hittem, hogy ez a faj kiveszett . . . Hiszi-e?« folytatta oly mosolygással, mely a szerepeket megcserélve, őt, a nagyvilági hölgyet a kétségtelen fensőséggel szemben félénk teremtéssé változtatta; »hiszi-e, hogy az imént a szalonban meg akartam ismerkedni önnel. Mindig úgy szerettem *Cicisbeot!* . . . De aztán elgondoltam: minek ismerkednék mi meg? . . . És im, a véletlen most szomszédokká tett. Különben azt veszem észre, hogy triumfátor létére nem valami jól mutat«

— »Asszonyom, ön engemet bizonyára igen hálátlannak ítél,« szolt René, kit már egészen elragadott ez asszony vonzó bája. »A hölgyek valóban mind igen kegyesen elnézők voltak irántam De igazán nem tudnám megmondani miért: e bókokat én oly fagyosaknak éreztem.«

— »Épp ezért nem bókoltam én önnek;« aztán kissé félvállról kérdé: »Ugy-e, ön keveset jár társaságba?«

— »Nem bánom, ha ki is csufof,« szolt a fiatalember azzal a természetes bájjal, mely őt oly kedvessé tette, — »de megvallom, hogy ma léptem először a világba. Bizony,« folytatta, kíváncsiságot látva Morainesné szemében, »én e multság előtt csak a regényekből ismertem a társas életet Mint láthatja, igazi vadember vagyok . . .«

— »De mondja csak, hogyan tölti estéit? . . .«

— »Mind mostanig sokat dolgoztam. Testvéremnél lakom és úgy szólván senkit sem ismerek.«

— »És ki mutatta önt be a grófnénak?« kérdezte Morainesné.

— »Egy barátom, a kit ön is bizonynyal ismer: Claude Larcher.«

— »Kedves ember,« mondá a fiatal asszony, »de van egy hibája: hogy sok rosszat gondol az asszonyokról. Ne higgyen neki,« folytatta ugyanazzal a kissé félénk mosolygással, »mert el talál romlani. . . . Annak a szegény fiunak mindig az volt a szerencsétlensége, hogy kaczer és gonosz nőket szeretett

és most már azt hiszi, hogy minden nő azokkal egy húron pendül.«

Mig ezeket mondta, szemében gyöngéd szomoruság látszott. És arcán oly sok minden volt: a nő kevélysége, kit bántottak az asszonygyűlölő író kegyetlenségei, a sajnálat Claude iránt és egy kis diskrét félelem is, hogy René majd helytelenül fogja megítélni a szivbeli dolgokat. És e félelemből ki lehetett érezni a néma tiszteletet, melylyel a költő iránt viseltetik. Egy kis hallgatás következett, s ez alatt a fiatalember azon vette észre magát, hogy örül barátja eltávozásának. E vacsora után fájt volna neki hallani az olyan sértő paradoxokat, a minőket Colette féltékeny kedvese a kocsiban kockáztatott meg, mikor idejöttek. Mily igaza volt, midőn tiltakozott magában Claude e bántó teoriája ellen, mikor még egyet sem ismert ez előkelő hölgyek közül, a kik felé valami legyőzhetetlen reménység vonzotta, hogy találkozni fog közöttük egy, a kit majd örökre szeret! És hallgatta, hogyan beszél Morainesné a nagyvilági élet szomoruságairól, a frivolság alá rejtőző erényekről, például a jótékony-ságról, melyet ezek meg ezek a barátnői gyakorolnak . . . Mindezt egyszerűen, szeliden mondta, és egyetlen hangja sem árult el egyebet, mint a szép és a jó iránt való nagy szeretetet. Asztalbontás előtt aztán igazi isteni szégyenkezés látszott rajta, hogy így kitérta érzelmeit.

— »Biz ez furcsa beszélgetés volt, így vacsora fölött,« mondá. »Oly sokaktól hallhatta ön már ma este, hogy öttől hétig fogadnak, hogy én már nem is merem önt hívni De ha operai előadások napján, ebéd előtt, házam felé téved, mindig szívesen látom. Meg fog ismerkedni férjemmel is, ki most nincs itt Beteg De kényszerített, hogy eljöjjek, a grófné miatt, ki igen kért bennünket De lám,« folytatta, megszorítva az ifju kezét, »az ember néha jutalomban részesül, ha teljesíti kötelességét, akár csak a társadalom szabta kötelességeket is.«

V.

A szerelem hajnala.

René Vincyt ez este annyi erős és sokféle új érzés rohanta meg, hogy a részleteket nem bírta tisztán látni, mikor a rue du Bel-Respiroból gyalog tért vissza a rue Coëtlogonba. Ha a szerelmi csatlódásban vergődő Claude nem távozott volna hirtelen a Komof-palotából, a két jóbarát együtt ment volna hazafelé. És a néptelen sugárutakon, a hideg csillagos ég alatt, olyan beszélgetést folytattak volna, a minőt a hajnali három órakor hazafelé vergődő fiatalemberek rendszeren szoktak, kiontva mindent, a mi szivükben van; René ekkor Morainesné nevének egyszerű hallatára is észrevette volna, hogy mily fontos helyet foglalt el gondolatában e rendkívül finom szépség, a melyben mintegy megtestesült és kézzel foghatóvá lett az arisztokráciáról alkotott minden képzelet. És Claudetól talán megtudott volna egyet-mást erről a karakterről és arról a különbségről, a mi a Morainesnéhoz hasonló divathölgyek és az igazi nagyuri hölgyek közt van; és ekkor nem izgatta volna az a veszélyes láz, mint most, mikor

emlékezetében visszaidézte Suzanne arczát és minden mozdulatát. Akkor tudta meg, hogy Morainesné keresztneve Suzanne, mikor a grófné bucsuzáskor megcsókolva a fiatal asszonyt, így szólította. És egyszerre maga előtt látta a bájos menyecskét bundájában, melynek nagy bolyhos fehér préme szinte kicsinek tüntette föl azt a szép szőke fejet. Látta azt is, hogyan bólint feléje ez a fej a kocsiba szálláskor. Látta a vacsoraasztalnál, látta szép figyelmes szemének pillantását, látta ajkának mozdulatát, mikor azokat az egyszerű szavakat mondta, a melyek azonban mégis arra vallottak, hogy e nőben szép lélek lakozik. Alig vette észre, hogy mily nagy utat tett meg Párison keresztül. Nézte a feje fölött ragyogó eget, a Szajna sötét, forradalmas árját, a gázlámpák hosszú sorait, a melyek még mélyebbekkétették az utak ugy is mély perspektíváját. Ez az éjszaka oly végtelen volt szemében, — végtelen, mint most saját élete. Az igazi poétáknak van egy mindmostanig meghatározatlan lelki baja, melyet talán lírai állapotnak lehetne nevezni: előre érzik a reményt s a kétségbeesést, a szerint, a mint épp vidámak vagy szomorúak. Mi volt ez az első világbalépés, mely e gyermeklélekben most sorsa egész megváltozásának látszott? Alig egy bepillantás az ajtórésen, mely csak ugy válhatik hasznossá, ha bekövetkezik egy csomó minden, a mire egy ambiciós ember gondolhat. Az ambiciós ember számot vetett volna azzal, hogy mily hatást tett, kikkel

ismerkedett meg, mely szalonokba érdemes szorgalmasan eljárnia s mely szalonok érdemelnek csak annyit, hogy egyszer forduljon meg bennük. Ez a poéta azonban a boldogság levegőjében úszott. Az est utolsó részének édessége kiterjedt mindenre. Feledte még a keserű órákat is. Ez az érzelem uralkodott rajta, mikor a rácskapuhoz érkezett. Kellemes volt neki a két világ ellentéte: a honnan jön és a hova visszatér. Betaszította a nehéz ajtót, aztán halk léptekkel osont szobájába. Ez az ellentét megadta örömeinek mindazt, a mit képzelt Minthogy még abban a korban volt, mikor a fáradt idegek annak rendje és módja szerint megcsillapodnak még a gondolatok és érzések legnagyobb zürzavarai közepett is: alig feküdt le, máris mély álomba merült. Alkalmasint a látott nagyszerűségekről, a téres termen végigviharzó tapsról és Morainesné kissé nagyon is finnyás arczáról álmodott; de nem tudta volna megmondani, mikor másnap reggel tiz óra felé fölébredt.

Napsugár hatott be a zárt ablaktáblákon s a leeresztett kárpiton át. A kis utczáról nem hallatszott semmi zaj és nem hallatszott semmi zaj a lakásból sem, hol a kis háztartás reggeli élete sürgött-forgott: a cseléd járt-kelt, sietve takarítottak és főzték a reggelit. Az ifjut meglepte e csend. Órájára tekintett: megtudni, hogy mennyit aludt; aztán az az érzés fogta el, a mely iránt nem birt soha eltompulni: hogy nénje bálványozva szereti őt

s figyelme egyaránt kiterjed életének kis és nagy dolgaira. Egyszersmind újra fölmerültek lelkében a tegnapi est emlékei. Agyában száz kép kergedődzött, de aztán valamennyi a Morainesné finom vonásaiban, elmés ajkában, kék szemében egyesült. Élesebben látta, mint tegnap, akár az elváláskor is; a látomás nagy elevensége és végtelen édessége még mindig nem világosította őt föl most keletkező érzését illetőleg. Puszta művész-impresszió volt ez, — mintha a fiatalságában imádott legbájosabb nőalakok, a regényekből és versekből kilépve, egyszerre megtestesültek volna szemében. Ágya tunya melegében fekvé, élvezte ez emlék bűbáját s egyszersmind szobája, megszokott nyugodt fészkének ismerős képét. Pillantása kéjesen járt végig a félhomályban látható tárgyakon: egymásután tűntek szemébe az asztal, melyen Émilie már rendbe rakott mindent, a sötétvörös falkárpitról élesen leváló rézmetszetek, kedves könyvei és a kandalló párkányán álló bőrkeretbe foglalt fényképek. Ott volt anyja arczképe, — a szegény anyáé, ki meghalt, mielőtt betelt volt leg-hőbb vágya, s a ki egykor oly büszke volt, mikor fia szobáját rendezgetve, a papirosok közt egy-egy jó vagy rossz versre bukkant. Ott volt atyjának fotográfiája is; az az alkoholtól földult bánatos arcz. Renének gyakran eszébe jutott, hogy rossz tulajdonságát, az akarat titkos gyöngeségét, e boldogtalan embertől örökölte. De most, a nagy mulatság után, nem volt olyan kedve, hogy életének ilyen

szomorú dolgairól elmélkedjék és igazi gyermekes örömmel kopogtatta meg a falat. Így szokta behívni reggelenként Françoiset, hogy nyissa ki az ablak-táblákat. Most a cseléd helyett Émilie jött be, és mihelyt világos lett a szoba, a fiatalember testvére szerető és kíváncsian mosolygó arcát látta.

— »Igazi diadal volt . . .« felelt vidáman Émilie e néma kérdésére.

Az asszony úgy tapsolt örömeiben, mint egy kis leány; aztán leült egy alacsony székre az ágy lábához és kényeztetve mondta:

— »Ne kelj még föl . . . Françoise majd ide hozza a kávédat. Jól számítottam, hogy tíz óra felé fogsz fölébredni. Épp akkor daráltam meg, mikor zörögtél. Jó friss lesz . . .«

És mikor az auvergnei leány bejött, nagy vörös kezében a kis porcellán tálczával, Émilie így beszélt tovább:

— »Majd én szolgáljak ki. Constantért az apja megy el az iskolába Van elég időnk, mondj el mindent . . .«

És Renének apróra el kellett mondania a tegnapi tapasztaltakat.

— »Mit mondott Claude Larcher?« kérde nénje. »Milyen a palota udvara? Milyen az előszoba? Milyen volt a grófné ruhája? . . .«

Nagyokat nevetett Sermoisesné fantasztikus metaforáin.

— »Ejnye beh rút egy jószág! . . .« kiáltott, hallva, mily gonosan czélozgatott Huraultné; kicsúfolta a csinos Ethorelné tudatlanságát; méltatlankodott Colette kegyetlenségén; és mikor öcscse leirta neki Morainesné bájos arcát és elmondta: mi mindent beszéltek vacsoránál: szeretett volna köszönetet mondani ennek a kedves, jó asszonynak, a ki első pillantásra így meg tudta különböztetni az ő René-jét. Azon a réven, hogy évek óta testvére gondolataihoz nőve él, a költőnek igazán veszedelmes bizalmasa lett. Benne is ugyanolyan természetű képzelődés működött, mint öcscsében: ez a minden csillogóba szerelmes művész-képzelődés. Tétovázás nélkül engedte át magát e képzelődésnek, — mert hiszen a másik kedvéért volt. Van a nőknek egy személytelen erkölcstelensége: az anyáké, a testvéreké, a szeretőké. Ez az erkölcstelenség az, hogy nem vetnek ügyet a lelkiismeret törvényeire, mihelyt a szeretett ember boldogulásáról van szó. Émilie, a ki mikor magára gondolt, csupa egyszerűség és lemondás volt, öcscse számára mindig fényt, hiú dicsőséget kívánt és most is együgyűen kifejezte azokat a gondolatokat, a melyeket René alig engedett volna magához férni:

— »Én előre tudtam, hogy nagy sikered lesz. . . . Hiába beszélnek ezek az Offarelék, a te helyed nem itt van mi köztünk, szegények között Nektek, íróknak igazi szükség az a pompa, az a fényes élet . . . Istenem, mily boldog volnék, ha te

gazdag lennél! De gazdag fogsz lenni Valamelyik főúri hölgy majd érdeklődik irántad, feleségül megy hozzád, de te még a palotában is fogsz szeretni engemet . . . Ej, hát elképzelhető-e, hogy mindig így élj? . . . Hát lehetséges az, hogy te fönt tengődjél egy negyedik emeleti kis lakásban, ordítózó gyermekek között, feleségeddel, a kinek olyan cselédkeze van, mint az enyém,« — és odamutatta túsúrásokkal teli ujjait, — »és szabad-e az, hogy te óraszámra dolgozzál, pénzt keresni, mint a bérkocsisok Itt, igaz, nem környékez fény, de legalább szabadon rendelkezél időddel . . .«

— »Kedves, jó néném! . . .« szólt René egész könyekig meghatódva e szeretettől és még inkább a czinkosságtól, melyben titkos vágyai e szeretettel találkoztak. Bár Rosalie sohasem került közöttük különösen szóba, s bár Émilie sohasem hallotta öcsese vallomását: René mégis tudta, hogy nénje rég kitalálta ártatlan titkát. Tudta azt is, hogy nagyravágyó létére sohasem nyugodnék bele e házasságba. De vajjon beszélt-e volna úgy, mint az imént, ha apróra ismerné e kis regényt? Tanácsolta volna-e neki, hogy áruló legyen, — mert ez árulás lenne, azok közül való, a melyek legjobban nehezdednek a nemesnek született szivre: a szerelmét megváltoztató férfi árulása, a ki sejti és már is érzi, hogy mily fájdalmat fog okozni hitszegése Mihelyt Émilie távozott, René belemerült a gondolatokba, melyeket nénje sugallt beléje, és most elő-

ször vetett számot bátran helyzetével. Eszébe jutott a rue de Bagneux-beli kis kert és az az este, mikor először csókolta meg a leány piruló arcját. Persze, még nem a szeretője; de ezek a csókok, ez a titkos eljegyzés? . . . Tisztán látta azt az igazságot, hogy nincs az embernek joga elvenni egy szűz szívét, ha nincs ereje örökre szeretni őt. De egyszersmind azt is érezte, a mit nénye most hangosan kimondott s a mit ő már elgondolt magában, mióta darabjának sikere a remények új világát tárta föl előtte. »Az a fényes élet . . .« mondta Émilie. És az ifju lelkében ismét megjelentek a tegnapi pompa látomásai s e gazdagság közepett Morainésné mosolygó arcza. Becsületessége megkísértette elüzni ezt a csábító jelenést. »Szegény Rosalie,« szólt egész hangosan, »mily kedves és hogy szeret engem! . . .« És bizonyos önző elérékenyedés fogta el arra a gondolatra, hogy mily nagy szerelmet tudott sugallani e leányba. Ez elérékenyedése nem mult el egész a reggeliig. De hajh, mily egyszerű volt ez az asztal, mily kevésbé hasonló a mult éjszakai fényes vacsorához! Színes virágokkal teli nyomtatott viaszkos vászon abroszon igen egyszerű fehér porcellán edények és jó vastag poharak, mert a Fresneau, Constant és Françoise háromszoros ügyetlenségére való tekintettel nagyon költséges lett volna finom üvegneműt használni a háznál. A hosszú szakállu, szórakozott pillantásu derék Fresneau gyorsan evett, az asztalra könyökölve és villa gyanánt használva a kést. Kül-

sőségek dolgában épp oly közönséges volt, mint a minő előkelő a szívében. És hogy még nagyobb legyen az ellentét a tegnap látott dologtalan kozmopoliták és e jó munkás ember között: nevetve beszélte el, hogyan mult el e délelőttje. Reggel hét órakor korrepeticziót tartott a Szent-András-iskolában. Nyolcztól tizig ugyanott azokat a kis fiukat tanította, a kik még nem járnak a gimnáziumba. Aztán épp csak annyi ideje volt, hogy fölkapaszkodjék egy omnibusz tetejére, a rue d'Astorgba menni egy magánleczkére.

— »Utközben vettem egy ujságot,« folytatta a derék ember, »hogy elolvassam a tegnapi multság leírását Ejnye,« mondá aztán, miután soká motozott egy könyvekkel teletömött, fakóra kopott és szíjjal összekötözött táskában, »bizony Isten, elvesztettem . . .«

— »Te mindig rettenetesen szórakozott vagy,« szólt Émilie szinte élesen.

— »Ej, majd mindent megtudunk Offarel bácsitól,« mondá vidáman René; »hiszen tudod, ő az én eleven ujságom. Ma este megint végigolvassa az összes párisi és vidéki lapokat! . . .«

A fiatalember nagyon jól tudta, hogy az osztálytanácsos gondosan össze fogja gyűjteni a Komofalotában volt előadásra vonatkozó legapróbb részleteket is, az asszonyság pedig majd mindent kommentál a maga módja szerint; ezért maga akarta elmondani a történeteket Rosalienak. A férfiakban

lakozik valami ösztön — hipokrizis vagy könyörület? — mely azt sugallja neki, hogy gyöngéd legyen a nő iránt, a kit már nem szeret. Reggeli után mindjárt a rue de Bagneux felé indult, a rue de Vaugirardon át. Ez idő tájt valamikor mindig barát-nőjéhez ment és utközben kigondolt egy-két Heineszabásu strófát, melyet aztán elmondott a leánynak mikor egyedül voltak. Már régóta nem tudott így álmodozva járni; de Páris e részének közönséges volta még sohasem bántotta ennyire. Minden a jámbor polgáremberek szegényes életére vallott, a ronda kis boltoktól az utca közepére kirakott olcsó portékákig. A vendéglők ablakaiba kiragasztott, kézzel írott hirdetések az kiabálták, hogy ott kevés pénzen jól lehet lakni. A bazárokbá kirakott holmik mind szegényesek voltak. Ez és még száz más jel annak a takarékoskodó, illedelmesen meghuzódó életnek volt a jele, a melyben nincsen meg az igazi nyomoruság rettentő, de vonzó festőisége. Mikor az ember szeretni kezd, a szeretett teremtetést környező dolgok elérzékenyitik; de mikor már nem szeret, mind e dolgok még jobban elzárják szívét. Miért kezdett René Rosaliera neheztelni e városrész képének silány impressziói miatt? A rue de Bagneux miért ingerelte őt ugy e leány ellen, mintha valami személyes sértést szenvedett volna tőle? Oly szegény, oly elhagyatott volt ez az utca, a kolostor kertjének pusztá falával és a régi házakkal. Az utat félig elállta egy szalmás szekér; a három kender-

hámos ló orrára föl volt kötve az abrakos tarisznya, míg a kocsis bent evett a korcsmában. A másik oldalon egy apácza ment; a hóna alatt egy nagy, vastag esernyő; főkötőjének fehér szárnyait a szél lengette, olvasójának keresztje pedig durva kék gyapju-szoknyájához verődött. Miért juttatta René eszébe az irgalmas testvér láttára keletkezett vallásos gondolat épp Morainesnét, miután az imént Rosaliera háritotta a külvárosi élet összes kellemetlen impresszióit? Mert visszaemlékezett arra, hogy a szép urnő az este a jótékonyaságról beszélt, a melyet a frivolsággal vádolt főuri hölgyek gyakorolnak. E reggel már harmadszor jelent meg előtte ez asszony képe; és pedig egyre elevenebben. Istenem, ha valami jó angyal ugy intézné, hogy találkoznék vele Páris egy félreeső utcájában, mikor szegényeihez megy? . . . Most azonban csak befordult az udvarra, melynek végén Offarelék földszinti lakása volt. Fresneauék példáját követve, ők is megvalósították a polgárcsaládok titkos ábrándját és befészkelődtek e messze külvárosban e lakásba, mely előtt kert van, ha akkora is, mint a tenyerem.

— »Ah, Vincy ur! . . .« szólt Rosalie, ki a fiatalember csöngetésére maga jött ajtót nyitni. Offareléknek nem volt cselédje, hanem csak egy öreg takarítónéja, a ki délben mindig távozott s a kinek rovására az asszonyság szüntelenül anekdotázott. A máskor sápadtas szegény gyermek arcza kipirult az ifju láttára s nem birt elfojtani egy halk sikojt.

»Mily derék, hogy rögtön eljött hozzánk, elmondani: hogyan sikerült a vigjátéka! . . .« Bevezette Renét az északra nyíló ablaku, homályos ebédlőbe, a hol be sem volt fűtve. Mert a mindenben fősvénykedő Offarelné az enyhébb téli napokon nem költött fára, hanem magát és leányait gyapottal bélelt gallérokkal és kötött keztyűkkel melengette.

— »Nézze,« mondá Renének az asszonyság, intve neki, hogy üljön le, »most számoljuk össze a fehérnemüt.«

Az asztalon csakugyan mindenestül ott hevert két heti frissen mosott ruha, az apa ingeitől a leányok ingeiig. A kikékitett calicot és a gyapotszövetek fehérsége világlott a sötétes szobában. A pénz-zavarokkal küzködő család fehérneműje volt ez: foltozott sarku harisnyák, rongyos asztalkendők, keshedt kezelők, a melyeken látszanak az öltések, — szóval olyan benső házi dolgok, a melyekben a költőnek aligha telik valami nagy gyönyörüsége. Ezt a leány mindjárt észrevette és megakadályozta, hogy René leüljön a kinált székre.

— »Vincy ur,« mondá, »azt hiszem, jobb lesz a szalonban; itt nagyon sötét van.«

És mielőtt anyja szólhatott volna, betuszkolta a vendéget a szalon pompás nevét viselő szobába, mely voltaképp az Angélique dolgozó kabinetje volt. Ez a leány ugyanis angol regények fordítgatásával gyarapította a család szűk jövedelmét. Most is az ablaknál ült és irt. Mellette a földön szótár hevert.

Lábán félczipő volt, melynek kérgét, nagyobb kényelem kedvéért, letaposta. Alig látta meg Renét, fölkapta papirosait, könyveit és kiszaladt, nagy boglyasan, leszakadt gombu otthonkájában.

— »Bocsásson meg, Vincy ur,« mondá nevetve, »rettenetes pongyolában vagyok, lehetetlen mutatkoznom.«

A fiatalember leült és körülnézett az ismerős szobában, melynek nagy eleganciája az Offarel üres óráiban mázolt vízfestményekből állott. Volt ott vagy tiz; részint a vasárnapi kirándulásokon készült tájképek, részint az osztálytanácsos ábrándjainak megfelelő képek másolatai, például Gleyre *Elveszett illúzió*-ja, a melyektől a modern izlésű René irtózott. Egy fakó szőnyeg, hat szék és egy vászonhuzattal fődött kanapé volt még e szobában, melyet a költő egykor szinte az idilli egyszerűség szimbolumának tekintett, de a mely lelkének mostani állapotában épp oly gyűlöletes volt, mint az Offarelné elmésnek lenni akaródzó kérdése:

— »Nos, vigan voltak az éjtszaka a nagy uraknál?« — Ugy mondta: *vótak és éczczaka*. — Aztán be sem várva a választ, tovább beszélt: — »A maga Larcherja már csakis az olyan emberekhez jár, a kiknek palotája, fogata, mindene van . . . Folyton grófnékról, bárónékról, hercegnékről beszél . . . Beh fölvitte az Isten a dolgát! Most tiz éve bezzeg ő is talpalt, leczkéket adni.«

— »Édes anyám« szólt közbe Rosalie könyörgő hangon.

— »Miért néz mindig oly szemtelenül?« folytatta az asszonyosság. »Igenis, mindig olyan szemeket vet az emberre, mintha azt mondaná: Ti szegény ördögök! . . .«

— »Mennyire csalódik ön benne!« szólt René. »Igaz, egy kicsit mániája neki az előkelő körökben forgás; de ez vele jár a művész-ember természetével . . . Lám,« folytatta mosolyogva, »nekeim magának is nagy gyönyörűség volt tegnap elmenni abba a multságba, látni a palotát, a virágokat, a toiletteeket, a pompát . . . De azért vajjon kevésbbé szeretem egyszerű otthonomat és régi barátimat? . . . Mi írók bolondulunk a fényért; ilyen volt Balzac, ilyen volt Musset . . . Gyermekesség ez, szóra sem érdemes . . .«

Mig az ifju beszélt, Rosalie egy pillantást vetett anyjára és szomorú szemében oly boldogság látszott, a minő már hónapok óta nem. René ezt a vallomást téve és saját legbensőbb érzelmeit gunyolva, a sziv oly bonyodalmas indulatának engedelmeskedett, melynek indító okait az egyszerű leányzó nem érte föl észszel. Mikor Offarelné azt mondta: »a nagy uraknál«, a költő észrevette, hogy Rosalie érzi, mennyire vonzza őt az előkelőség délibábjá. Aztán szégyelte is egy kicsit, hogy ily póri módon meg tud ittasodni a pompától. Ugy beszélt hát impresszióiról, mintha mindez nem hatott volna rá

valami nagyon. Egyrészt meg akarta nyugtatni a leányt és meg akarta őt kimélni attól, hogy hiába szenvedjen; másrészt minden nagyobb lelkifurdalás nélkül kedvét akarta lelteni ebben az elvégre is jámbor dologban. Némely természetek, mikor elbeszéli hibáikat, egyszersmind meg is bocsátják maguknak. Ez főképp a kettős erkölcsi életet élő írók között gyakori. René, Claude Larchert védve, gyönyörűségét találta abban, hogy apróra elmondja azt a tegnapi átélt mámort, és beszédébe annyi gúnyt vegyített, hogy még ügyesebb megfigyelőt is tévedésbe ejtett volna, mint a minő egy szerelmes gyermek. Félig-meddig csufolta azt, a mit maga is az ő snobizmusának nevezett, aztán megmagyarázva ezt az angol eredetű szót a két nőnek, folytatta azokat a gyatra kis megjegyzéseket, a melyek tegnap óta az oldalát furták. Meg nem állhatta, hogy gondolatában ne mérje meg azt a roppant mélységet, mely a Komof grófnénál látott teremtések, ezeket az európai arisztokrácia melegházában felnőtt eleven rózsákat, elválasztja a páris-külvárosi leánykától, kinek arcza sápadt, keze durva a munkától, haja egyszerűen fésült és viselete szinte félszeg. Ez az összehasonlítás lassankint csaknem fájdalmassá vált és a fiatal ember lelkében nagy szárazságot érzett. Mindezt észrevette Rosalie is, de nem értette az okát. Hiszen ő oly jól ismerte Renét! . . . Tudta, hogy ez ifjuban két lélek lakozik egymás mellett; az egyik szelid, jó, gyöngéd, érzékeny, az ő fájdal-

mát elviselni nem bíró: az a René, a ki őt szereti, — és egy másik rideg, idegen, szinte ellenséges iránta És nem értette, hogy mégis mi fűzi őket össze. Csak azt tudta, hogy a *Cicisbeo* diadalmas sikere előtt mindig csak az elsőt látta, azóta pedig mindig csak a másodikat. És nem merte mondani: »Óh bár ne lett volna ez a szerencsétlen siker« Mert oly büszke volt rá! De azért visszakivánta azt az időt, mikor barátja ismeretlen, szegény és az övé volt! Hogyan válhatott hangja ilyen keménynyé, hogy akkor is fáj szívének, mikor máshoz szól! Most anyjával beszélt igen ártatlan dolgokról és Rosalienak mindez mégis oly rosszul esett. Offarelné, kin látszott, hogy egy idő óta töprenkedik valamin, hirtelen fölugrott:

— »Hamupipőke kaparja az ajtót,« mondá; »a kis édes, alkalmasint kikivánkozik.« Ezzel az asszonyosság kiment az ebédlőbe, hogy ajtót nyisson kedves macskájának és nyilván nagyon örült, hogy egyedül hagyhatja a fiatalokat; mert miután kieresztette a Hamupipőkét, soká hizelkedett egyik kandurjának, igen hangosan mondva neki: »Milyen elmés vagy te, Czirmos! Hogy szeretlek téged, te czudar!« Ez a szó ama számtalan szerető kifejezés közül való volt, a melyekkel macskáit halmozta el, és még így nyelvelt, azt gondolta magában: »Hogy most mindjárt eljött, az annak a jele, hogy hú maradt; de vajjon mikor fog nyilatkozni? Szegény kis lány! . . . Az aranyos szalonokban bizony nem

talál ehhez foghatót. Rosalie derék, csinos és nincs benne semmi hamisság! . . .« Aztán hangosan folytatta: »Ugy-e Czirmos? Ugy-e igazam van fiam . . .« A kandur meggömbölyítette hátát, asszonya szoknyájához dörgölődött és boldogan dorombolt, az asszonyság pedig így folytatta néma monológját: »Ez jó parti fog lenni. Ez a siker kész emberré tette ezt a fiut. Rosalienak majd nem kell nyomorognia mellette, mint a hogy én nyomorogtam az urammal. Igazán rettenetes, hogy az én lányom azzal fárad, hogy az ilyen czondrákat rendezgeti« Azzal régi háziasszonyi szokása révén összehajtogatott egy pár ócska zsebkendőt és elgondolta magában: »Hát-ha még megtudja az urfi, hogy a kisasszonynak holmi hozományocskája is van!« Keserves takarékosággal ugyanis vagy tizenötezer frankot rakott félre az osztálytanácsos csekély fizetéséből, a jó ember tudta nélkül. Mosolygott magában és egy kicsit nyugtalanul hegyezte a fülét: »Vajjon mit beszélhetnek most?« Tudta, hogy leánya szereti Renét, de nem tudta, hogy mily titkos megegyezés van a fiatalok között. Hogy megdöbbsent volna, ha sejti, hogy Rosalie már gyakran, loppal, félénk csókokat váltott az ifjuval, és most is, alig huzta ki anyja lábát a szobából, megfogta René kezét és egész szívét kitárta e kedves szemrehányásban:

— »És ön tegnap el se bucsuzott tőlem, mikor elment . . .«

— »Mert Claude szüntelen nógatott,« felelt René elpirulva, és megszorította a leány ujjait. Rosaliet azonban nem csalta meg sem ez a mentegőzés, sem ez a tettetett hizelkedés, mert elvonta kezét és fejét bánatosan csóválva mondta:

— »Ön nem oly jó többé irántam, mint egykor . . . Lám, mily rég nem irt hozzám verset!«

— »Ej, hát ön is azt hiszi, a mit a bürgözdik: hogy mondva lehet csinálni verseket?« válaszolt a fiatalember csaknem nyersen. Azt a boszankodást érezte magában, a mely a szerelem csökkenésének legbiztosabb jele. A kötelezettségek legsúlyosbbika: a szivbeli kötelezettség jelent meg előtte. A nők, a kik érzik, hogy már nem szeretik őket, egy ösztönnél fogva, mely föltárja egész szerencsétlenségüket, de a mely egyszermind visszaköveteli egész elveszett boldogságukat, ilyen apró, alázatos kívánságokkal szoktak előállani; s e kívánságok a férfi szivére ugy hatnak, mint a mikor a puhasáju ló zabláját erőszakosan rángatják. A szerető, ki föltette magában, hogy jó és gyöngéd lesz, egyszerre csökönyössé válik. Rosalie érezte, hogy nem tetszik. Épp ugy érezte ezt, mint az imént René szárazságát. Most egyszerre igazi boldogtalanság szakadt rá. Tegnap, mikor az ifju távozott, féltékeny volt, tárgyitalanul bár; és ki akarta úzni szivéből e rossz érzést. De mikor lefeküdt, nem birt aludni és eltöprengett magában: »Vajjon kivel fog megismerkedni e mulatságban? Kivel beszél?« Most pedig már azt

gondolta: »Jaj, máris hűtelen, mert különben nem beszélne velem ily hangon« A nyert válasz után következett csend oly kínos volt, hogy a leány végre nagy félénken megszólalt:

— »Mondja, jól játszottak a színészek?«

És vajjon miért szomorodott meg még jobban, mikor észrevette, hogy René kapva-kap e kérdésen, örülve, hogy a beszélgetés most már a banalitások medrébe tér? Az igazán szerető női szív — és Rosalie igazán szeretett — minden legcsekélyebb impressziót megérez. És a leányt végtelen bánat fogta el, mikor René azt mondta: »Istenien játszottak.« A költő ezután arról kezdett értekezni, hogy mily nagy különbség az, mikor az ember a messze színpadon látja a színészeket s mikor szalonban, ilyen közélről.

— »Szegény kis leány!« gondolta magában a visszatérő Offarelné. »Olyan együgyü, hogy nem is tudott beszélni egyébről, mint erről az átkozott darabról!« Aztán, hogy bosszut álljon valakin, a mért nem tudja: mikor fog végre nyilatkozni René, így szólt: »Ugy-e, az ön tisztelt barátja, Larcher ur, irigykedik egy kicsit a sikerére?«

VI.

Egy megfigyelő logikája.

René Vincy kinos hatás alatt ment Offarelékhez és még kinosabb hatás alatt távozott tőlük. Az imént csak a dolgokkal volt elégedetlen; most pedig önmagával volt elégedetlen. Azért látogatta meg Rosaliet, hogy örömet szerezzen neki és megkimélje a bánattól, hogy más szájából hallja meg a tegnapi sikert; — és látogatása mégis szomorúságot okozott a leánynak. Bár a költő mindig csak képzelődve szerette a szép feketeszemű leányt, ez a szerelem mégis sokkal őszintébb volt, semhogy ne legyen meg benne a kihalófélben levő érzés két jelensége: a rendkívüli tehetség, megtudni e szűzi szív minden dobbanását és az épp oly erőtlen, mint fájdalmas sajnálkozás e szív fájdalmán. Sokszor ötlött agyába ez a kérdés: »Nem kötelességem-e megmondani neki, hogy nem szeretem többé? . . .« Ezt a kérdést azonban nem lehetett megoldani, mert csak két válasz volt elképzelhető; ha őszinte: az önző és kegyetlen nyersesség; ha pedig himez-hámoz: tenoristás gyávaság, a részvét s a csalás utálatos keve-

réke! . . . Az ifju megrázta a fejét, hogy kikergesse belőle ezt az alkalmatlan gondolatot, és mindig csak azt mondta magában: »Majd, majd, később . . .« Az ilyen fajtájú hóhérok ezzel hosszabbitják meg az áldozatok szenvedését. Majd körül kezdett nézni a világban.

Szinte önkéntelenül a faubourg Saint-Germain felé ment, a hol fiatalabb korában, megittasulva Balzac regényeitől, a szegény plebéjusok e veszedelmes *Iliás*-ától, szeretett sétálni és a magas ablakok mögé odaképzelte egy-egy Langeais vagy Maufrigneuse herczegné profilját. Elért a széles, hallgatag rue Barbet-de-Jouyba, mely mintha igazán csak arra való volna, hogy keretül szolgáljon egy kissé mesterkéltséggel főrangú hölgynek. Ez utczában nincsenek boltok, a paloták többnyire pompásak, a fallal bekerített kerteknek pedig oly fél-vidéki kinézésük van. A képzetek társulása szükségképpen a Komofalota felé terelte emlékezését s a grófné nagyuri lakára való gondolás rögtön Morainesné képét idézte föl lelkében, — ma immár negyedszer és folyton elevebben. Az imént érzett bánatos indulatoktól fáradt lelke nem űzte el e képet, sőt ragaszkodott hozzá. Mikor Morainesnéra gondolt, feledte Rosaliet és szive egy végtelen édes érzésben olvadt föl. Egy-néhány percz mulva ez ábrándozásból ez a természetes kérdés keletkezett: »Vajjon mikor látom őt viszont?« Eszébe jutott hangja és mosolygása, mikor ezt mondta: »Operai előadások napján, ebéd

előtt . . . « Operai előadások napja? Az elegancia mesterségét csak most tanulni kezdő ifju még nem tudta: melyek ezek a napok. Gyermekes örömmel és a legtitkosabb vágyainak engedelmeskedő ember mohóságával sietett ki a boulevard des Invalidesra, megnézni a szinlapokat. Péntek volt s a szinlapon a *Hugenották* czime feketélett. A fiatalember szive sebesebben kezdett dobogni. Megfeledkezett Rosalieról, meg lelkifurdalásairól, meg az imént fölvetett kérdésről. És az a hang, melynek lelkünk fülébe sugott tanácsai magunkat is megdöbbentenek, ha jobban megfontoljuk a dolgot, ezt mondta neki: »Morainesné ma fogad Hátha hozzá mennék?«

»Hátha hozzá mennék? . . . « ismételte egész hangosan és e látogatásnak pusztá gondolatára is összeszorult a toroka, egész bensejét pedig valami különös remegés fogta el. Így, apró dolgokból keletkeznek egyre-másra azok a végtelen nagy izgatottságok, a melyek az ifjak szivbeli életét a hol féktelen, hol kisszerű akaratnyilvánulások folytonos kavargásává teszik. René, alig férközött hozzá e kísértés, vállat vont és ezt mondta magában: »Örületség volna« De mihelyt így ítélte, az alatt az ürügy alatt, hogy még több erősítő okot gyűjt össze, saját vágya mellett kezdett beszélni: »Vajjon hogyan fogadna?« Eszébe jutott a szép két szem, a kedves mosolygás, és ezt felelte magának: »Hiszen oly szeretetreméltó, oly nyájas volt« Majd így

folytatta: »De mivel tudnám igazolni e látogatást? Még huszonnégy órája sincs, hogy elváltunk. Mit mondanék neki?« — »Ej,« szólt a kísértő hang, »az alkalom jó sugalmazó.« — »De nincs is rajtam látogató-ruha« Csak át kell menni a Coëtlogonba. »És azt sem tudom, hol lakik« — »Claude tudja. Megkérdezhetem tőle.« Mikor eszébe jutott, hogy meglátogatja barátját, érezte, hogy tervének legalább ezt a részét lehetetlen végre nem hajtania. Claudehoz menni, az első lépés volt Morainesné felé; René azonban ezt nem vallotta meg maga előtt, hanem hipokrita módon más okokat keresett: hogy illik barátjához befordulni egy pillanatra. Larcher tegnap oly boldogtalan, oly csüggedt volt. Most talán sir, mint a gyermek. Vagy talán összeveszni készül Salvaneyvel. A költő így igazolta maga előtt, hogy ily sietve megy a rue de Varenne felé. Nem csak azt remélte, hogy megtudja Suzanne lakását, de azt is, hogy egyet-mást hallani fog a szép asszonyról, — és mégis azt bizonyitgatta magában, hogy csakis baráti kötelességet megy leróni.

Meglátta a rue de Bellechasse sarkát, aztán ama különös ház széles kapuját, a hol Larcher lakott. Ezen a kapun át az ember rengeteg nagy udvarba ért, melyen minden elhagyatottságra váltott: a kövezetet felverő gatzól, az istálló ablakait fedő pókhálókig. E magányos udvar végén állott egy XIV. Lajos korabeli nagy palota, melynek

homlokán még olvasható volt a birtokos Saint-Euverte család büszke jelszava: »*Fortiter*«. Ez épület csendje, időtől porladozó kövei és táblákkal elzárt magas ablakai mind illettek a puszta udvarhoz. A vén faubourg Saint-Germainben vannak ilyen házak, a melyek különösek, mint gazdáik sorsa és a melyekért mindig fognak rajongani a »*pittoresque psychologique*«-ot kereső művészek, — ha ugyan szabad egymás mellé tenni azt a két szót, hogy meghatározzunk vele egy szinte meghatározhatatlan árnyéklatot. René barátjától tudta e palota történetét: hogyan vonult vissza hat év előtt az öreg Saint-Euverte marquis unokáival Poitou-beli jószágaira, kétségbeesve három leányának, vejeinek és feleségének csaknem egyszerre történt halálán. Egy kis fürdőhelyen, a hol az egész család mulatott, hagymázjárvány támadt és a boldog öreg embert egy sereg árva nagyatyjává tette. A marquisné kitünő gazdasszony volt, ezért már az ő életében is mindig bérbe adták a palota két kis lakását csendes foglalkozású embereknek. E két lakásnak is megvolt a maga története: a mostani marquis nagyatyja rendeztette be két unokaöcs: Szent-Lajos lovagok és volt emigránsok számára, a kik ott fejezték be bolyongó és szegény életüket. Saint-Euverte mindent úgy hagyott, a hogy felesége elrendezte. Claude tehát a komor, csöndes épület egyik szárnyában lakott egyedül. A másik lakó, megunva e nagy ház szomorúságát, kiköltözött; uj

ember pedig nem akadt, a ki beletemesse magát az elhagyatott udvar és a még elhagyatottabb kert közt levő roppant sirba. Az irónak azonban épp az tetszett, a mit mások nem szerettek. Ez a különös hely kedves volt benne a paradoxok barátjának és az álmodozónak. Tetszett neki saját viveur és nagyvilági művész-élete ez ünnepi magányosság keretében; és vonzotta őt a nyugalom is, melylyel lelki küzdelmeit körülvehetette. E rejtekben gyönyörködött az analitikus romantizmus is, mely őt meglepte s a melyet örömet fejlesztett magában, olyan formán, mint mikor az orvos a »szép eset« kedvéért elősegíti saját betegségét. De szerette e helyet a teljes függetlenség okáért is. A színházi jegyekkel megvesztegetett s a lakó hirnevét csodáló házmester beleegyezett volna abba is, hogy a Saint-Euverte-palota előcsarnokában megújuljanak a Pimodan-palota szaturnáliái, ha ugyan Larchernek eszébe jut új Hasisevők klubját alakítani vagy az anno 1830 iránt való vonzódásból irodalmi orgiákat rendezni. Ez a házmester különben csak nagy ritkán volt páholyában. René most sem kérdezhetette meg, hogy otthon van-e barátja. Egyenest a perron felé tartott s benyitott a nagy lépcsőházba, melynek hatalmas lámpája az egykori mulatságok nagyszerű pompájára vallott. Fölment a kovácsoltvas korlátú kőlépcsőn s a második emeleten befordult egy folyosóra, melynek végén a keleti kettős ajtókarpit modern berendezésű lakást sejtetett ebben a palotában, a hol

voltaképp a parókás régi urak lelkeinek kellene járni éjszakánként. A csengettyűszóra előbukkant inas a régi épületek őrzőinek szokott típusa volt; meglát-szott rajta, hogy a hely mennyire hat az ember személyiségére, mert mind szakasztott ilyenek a düle-dező várkastélyok mutogatói és a székesegyházak elzárt helyeire vezető sekrestyések. E zöldes arczo-kon szinte érzik a doh szaga és szemük, szájuk az éjjeli madarak ijedősségére emlékeztet. Ferdinand azonban, — így hívták ez embert, — abban az egyben különbözött társaitól, hogy egész mai válasz-tékossággal volt öltözve, mert a régi gazdájáról ma-radt ruhákat viselte. A néhai Saint-Euverte gróf komornyikja levén, most, a mellett, hogy Claudenál inaskodott, felügyelt a kastélyra is, a honnan havon-kint alig egyszer tette ki a lábát. Az író a ház-mestert küldözgette ki a városba, a házmesterné pedig főzött neki. Ez emberek egytől-egyig Claude varázshatalma alatt éltek, mert Larchernek megvolt az a ritka adománya, hogy részint a karakterek összeegyeztetésével, részint gyermekes jóságával ma-gához tudta lánczolni az alárendelteket. Ferdinand megszeppent, mikor meglátta az érkezőt.

— »A nagyságos urat föleresztették,« mondá,
»ki fogok kapni . . .«

— »Claude talán dolgozik?« kérdé René, mo-solyogva a jó ember együgyü félelmén. Ferdinandot szörnyen meglepte ez a látogatás, melyre gazdája bizonynyal szintén nem gondolt.

— »Nem dolgozik, kérem szépen,« felelt az inas szinte sűgva, »de Colette nagysága van itt.«

— »Kérdezze meg az urat, hogy elfogadna-e egy perczre,« szolt a költő, kíváncsi levén, hogy a két szerető vajjon hogyan viselkedik egymással szemben a tegnapi jelenet után. »Magamra vállalok minden felelősséget,« folytatta, látva az inas habozását.

— »Tessék fölmenni,« mondá Ferdinand, csakhamar visszatérve és bevezette a fiatalembert az előszobába, aztán föl a kis belső lépcsőn, mely abba a három szobába vitt, melyben Claude rendesen volt és a melyet, alkalom szerint, hol »gondolkozó«, hol »szenedő műhelyének« hívott. A lépcső és a két első szoba igazán ámulatba ejtette az embert a rengeteg sok kárpittal és szőnyeggel. A színes üvegeken besűrődő világosság e februáriusi délután csak gyéren világította meg a dohányzó maroquin székeit és a padlásig könyves állványokkal teli nagy szalont. Az író legkedvesebb helye hátul, egy sötét szövettel kárpitozott szobácska volt, teli az akkor legmodernebb képirók olaj- és vízfestményeivel, a melyeket a gazda szántszándékosan tulzott fantáziával válogatott össze. Ott volt két színházi öltöző-szoba Foraintől, egy táncosnő Degastól, egy külvárosi részlet Raffaellitől, egy tengeri kép Monettól, aztán Félicien Rops négy rézmetszete, és szövetredőzettel diszitett talpon Claude Larcher saját mellszobbra Rodintól; rendkívüli értelmességtől sugárzó mű, melybe a nagy

képfaragó csodálatosan lehelte bele modelljének egész lelkét: az erkölcsi nyugtalanságot és a zabolátlan-ságot, a merész reflexiót és a gyöngye akaratot, a veleszületett idealizmust és a szinte rendszeresen szerzett romlottságot. Egy alacsony könyves szekrény, a sarokban álló íróasztal, három velencei zsöllyeszék a karokat tartó szerezsenekkel, és egy zöld bőrrrel bevont széles diván volt a butorzata e fészeknek, melyet most Colette orosz cigarettájának füstje töltött be. A fiatal nő a divánon hevert. Szőke haja félig szétbomlott. Némileg férfias ruha volt rajta: egyenes galléru nyitott kis kabát. Angolszövetű szoknyája fodrai közül kilátszott formás bokája, kissé hosszás, fekete selyemharisnyás lába és lakk-czipője. Beesett arcán az a gyöngyház fényű sápadtság látszott, a mely a legtöbb színésznőn megvan a sok kendőzéstől, a sok éjszakázástól és a dőzsölő élettől. Claude lábánál ült a divánon, szintén halaványan; és elváltozott ábrázata, az össze-visszahányt vánkosok, meg Colette öltözéke eléggé mutatták, hogy a két szerelmes között amaz állati kibékülés jelenete folyhatott le, a melyben mégis ott lappang a férfi egész haragja és egész méltósága.

— »Ah, kedves kis Vincym,« szólt Colette, kezét nyujtva az érkezőnek, »szerencse, hogy jön, különben megverték volna. Ha tudná, hogy bánik velem ez a Claude. Fiam,« mondá megfenyegetve szeretőjét, »mondj ellent, ha mersz . . .« — Azzal

a gyönyörű leány fölkel, egy kellemes, hirtelen mozdulattal, melyben meglátszott karcsu derekának egész bája, — maga szokta mondani, hogy ugyszólván sohasem visel fűzöt, — aztán Claude vállára hajtotta szőke fejét és ajkai közé tette a cigarettát, melyet épp szivott. A boldogtalan ember könyörögve és szégyenkezve tekintett fiatal barátjára, aztán Colette felé nézett és könnyek remegtek pilláin. A leány még kaczerabb lett; egészen odaszoritotta kebelét szeretőjéhez, aztán kémlelte szemében a vágy lángját, melyet olyan jól ki tudott használni, miután fölgyújtotta. Csönd lett. A tűz halkán pattogott. És az ablakon betörő napsugár piros csíkot reszkettett a színésznő arcán. René sokkal gyakrabban volt tanuja az ilyen jeleneteknek, semhogy elcsodálkozzék barátja és e nő szemérmertlenségén. Tapasztalásból ismerte erkölcsök különös cinizmusát, de egyszersmind eszébe jutott Claude tegnapi kitörése és Colette kegyetlen beszéde. Megdöbbenve látta ismét az író megalázó gyöngeségét és a most szemmel látható vágytól piruló leány következetlenségét. És e langyos levegőjű szobában, hol a színésznő parfümje lengett, e szinte egész szemérmertlen pár láttára ismét föltámadt benne az az érzéki gondolat, mely nem egyszer látogatta meg. E romlott, de nagy courtesane módjára romlott nő dolgainak látása egész más fogalmat adott neki a fizikai szerelemről, mint a mit ő tapasztalt. Főképp akkor tűnt föl neki csábító teremtésképpen, mikor öltözőszobájában a tükör

előtt nyúllábbal pirosította arczát, meztelen vállal, födetlen mellel, átlátszó batiszt ingecskéjében, vagy mikor szeme láttára huzta föl takaros lábára a rózsaszín selyemharisnyát. René ilyenkor elképzelte, hogy e nő páratlan édességü csókokat adhat; és épp úgy irigyelte Claudeot, mint a hogy sajnálta. E gondolatokat azonban csakhamar elűzte a színésznő aljassága iránt való utálat, részint pedig a fiatal lelkek aggódo barátsága. René irtózott attól, hogy csak egy pillanatig is kívánja pártfogójának szeretőjét. Colette pedig nyilván ismerte az ifju e gyöngédségét és azért viselte ugy magát a költő előtt. Csupa gonoszszágból öröme tellett abban, hogy fitogassa szépségét Vincy előtt; olyan volt, mint egy virág, melynek illatát be szabad szivni, de a kéz még sem nyulhat utána, hogy érintse. Ezért halmozta el Claudeot kedveskedéseivel minden tartózkodás nélkül René jelenlétében. Az ifjuban azonban mégis megremegett valami sejtelmes fizikai dolog, a hasonló csókokra szomjazás és a vágyak társulása révén, mely még erősebben ható, mint a képzetek társulása, mert magunk sem vesszük észre titkos működését; Morainesné képe támadt föl előtte, egész bájával, minden illatával. És most René két dolgot érzett. Az egyik az volt, hogy még ma el kell mennie ez asszonyhoz; a másik pedig az, hogy nem birja kiejteni Morainesné nevét és megkérdezni lakását e buja pillantásu színésznő előtt, ki most már össze-vissza csókolta Claudeot.

— »Eredj,« szólt Larcher, elhárítva magától a leányt, »hiszen tudod, hogy szeretlek. Miért bánasz hát mindig? . . . Kérdezd csak meg Renétől, mit szenvedtem tegnap . . . Mondja el neki, Vincy, és mondja meg azt is, hogy nem volna szabad így játszania a szivemmel Ej, de bánom is én!« szólt aztán, végigsimitva a szemét. »Ha nyilvános házból jöttél volna ki és ha egy egész regement élt volna veled, mégis térdre borulnék előtted és imádnálak.«

— »Lám, csak ilyen szerelmes versek telnek ki tőle, bár egész nap töri rajtuk a fejét,« kiáltott Colette, kaczagva mint egy gyermek, és hátradőlt a vánkosokon. »Nos, René, beszéljen neki maga is rólam. Mondja meg, hogy dühösködtem rá tegnap, mikor bucsuzás nélkül ment el . . . És mert nem is irt nekem, én jöttem ide. Igenis, idejöttem. Ugyan, te vadember, ha nem szeretnélek, nem adnék túl rajtad? . . .« — Azzal megragadta Claude haját. Ajka haragossá ferdült, fogát összeszorította és látszott, hogy Claude iránt csakugyan kegyetlen érzékiség él benne, az az érzékiség, mely arra viszi az asszonyt, hogy gyötörje az embert, a kinek szerelme elől nem tud menekülni. Vannak a történelemben királynék, a kik így szerettek és lefejeztették szeretőiket, a kik csodálatos módon egyszerre tudták izgatni vágyukat és gyűlölségüket. René szeliden felelt:

— »Igazán aggódtam miatta tegnap, és ön bizony keményen bánt el vele . . .«

— »Régi dolog!« szólt Colette, gonoszul nevetve, »százszor mondtam, hogy mindig becsapja önt . . . Én azonban már ismerem ő kemét, mióta egyszer azzal fenyegetett, hogy megöli magát, én pedig eszem nélkül ide rohantam, a hogy voltam, szinpadi ruhában, le sem törülve arczomról a pirostitót . . . Képzelve, az asztalánál ült és korrekturákat javított! . . .«

— »Fiam, ez a mesterség,« viszonzá Claude, »te is játszol vidám szerepeket, mikor szomorú vagy! . . .«

— »És mit bizonyít ez?« szólt a leány élesen, »azt, hogy mind a ketten komédiások vagyunk; kivéve, hogy én úgy foglak föl, a minő vagy, te pedig nem úgy fogod föl magadat.«

Mig Colette így zsörtölődött a gyűlölködő szerető gonosz elmésségével, René észrevett barátja íróasztalán egy olyan nagyvilági névkönyvet, melyben *High-life* czime alatt föl vannak sorolva mindazok lakásai, a kiknek így vagy úgy valami köze van az előkelő társaságokhoz. Lapozgatni kezdett a könyvben és pillantása, hangja elárulta zavarát, mikor megkoczkáztatta ezt a kis hazudságot:

— »Nini, az ön neve nincs benne, Claude.«

— »Nem is türném meg, hogy benne legyen,« szólt Colette. »Ugy is sokat jár ezekkel a kaszinói emberekkel . . .«

— »Én azt hittem, hogy te igen kedveled ez urak társalgását,« mondá Claude.

— »Finom czélzás!« vágott vissza a leány, egyet vonva gömbölyü vállán. »De csakis ezek az emberek értenek a *chic*-hez. Tudnak öltözni, lawn-tennist játszani, lovagolni, sportról beszélni; te pedig sohasem lész egyéb egy tudósfejú ficsurnál . . . Hej, ha most is az volnál, a ki most nyolcz éve voltál, mikor kikerültem a színésziskolából s bemutatnak nekem . . . Emlékszem, egy étteremben volt, a rue des Saint-Pères végén; ott reggeliztem anyámmal és Farguetval, professzorommal . . . Oly kedves voltál ott a sarokban. Mintha épp akkor léptél volna ki a kolostor czellájából, úgy nézted a világot! . . . Lásd, innen ered, hogy mi összeboronálódunk . . . Mondja csak, Vincy, eljön ma este a színházba?« folytatta, mikor látta, hogy René fölkel és leteszi a könyvet. A fiatalember megtalálta Morainesné adreszét; a szép asszony a rue Murilloban, a parc Monceau mellett lakott. — »Nem jön el? Ugy hát holnap. És főképp soha se legyen olyan egyik soirééről a másikra futó ember, mint Claude. . . . Mondhatom, gyönyörűk ezek a te előkelő hölgyeid! . . . Egynéhányuk valóságos szerelmes szemeket vetett rám tegnap! . . . Nézze, René, már is hogy haragszik! . . . Bizony nem megy el innen, mig össze nem veszünk . . . Csak nem fogsz már az asszonyokra is féltékenykedni?« mondá aztán uj cigarettára gyujtva. »Isten önnel, René.«

— »Ilyen ön előtt,« szolt Claude, egynéhány percz mulva, egész az alsó előszobáig kísérve ki barátját; »de ha tudná, mily kedves, jó, gyöngéd tud lenni, mikor magunk vagyunk!«

— »És Salvaney?« kérdé a fiatalember meg-gondolatlanul.

— »Nos,« mondá Claude elhalaványodva, »Co-lette csak azért ment hozzá, hogy megnézzen holmi rézmetszeteket . . . Szüksége van rá egy uj darab jelmeze miatt; égre-földre esküdözött, hogy nem történt közöttük semmi . . . Az asszonyokról min-dent föl lehet tenni, még a jót is,« végezte, meg-szorítva René ujjait kissé remegő kezével
»Hát én vakon hiszek neki, mihelyt azon a hangon szól hozzám.«

VII.

A madonna-arcz egyik fele.

— »Hogyan sülyedhet ennyire egy nagyelméjü és nemesszivü ember?« töprengett magában René, mikor elvált szerencsétlen barátjától. Aztán Colette bájos arczára gondolt: »Csakugyan gyönyörü teremtés! Istenem, ha össze lehetne olvasztani az olyan lelki szépséget, minő a Rosalieé, ezzel a kellemességgel, ezzel az eleganciával, ezzel a mindennel! . . .« De ez a két szépség: a lélek szépsége, mely nélkül a kereszténységhez ragaszkodó szívnek az asszony keserübb a halálnál, — és a test szépsége, mely nélkül a vágy fénye és pogány bűbája elvész, — ez a teljes, legfőbb harmónia csak azokban a teremtésekben van meg, a kik számára a születés s a vagyon véletlensége előkelő milieut alkotott s a kikben magukban is van oly finomság, hogy ugyancsak annyit érjenek, mint ez a milieu. Morainesné pedig ilyen volt. Legalább ilyennek sejtette a költő első impressziója szerint és gyönyörüsége tellett abban, hogy ez impressziót az okoskodás révén föllevenitse. Igen, e gyönyörü asszonyban, kinek

alakja most oly édes érzést keltve suhant végig emlékezetén, megvolt az a kettős báj: a mozdulatok és az öltözet kellemessége, mely még különb, mint ezé a színésznőé, és meg Rosalie szivbeli nemessége is. Minden erre vallott: szelid hangja, gyöngéd modora, ideális beszélgetése. Csalóka képzelei ugy elringatták, hogy észre sem vette a körülte történő dolgokat. Ez érzelmi alvajárásból csak akkor ébredt föl, mikor a pont des Invalideson át az avenue d'Antin közepéig ért. Lába automáta-módon vitte ama városrész felé, a hol az a Suzanne lakott, a kinek képét ma reggel minden ábrándja fölidézte. Aztán mosolygott, elgondolván, hogy ő egykor igazi zarándok-módra járt a rue Murillo felé, mikor Gustave Flaubert ott lakott. René annyira csodálta a *Tentation* erős és rendkívüli szerzőjét, hogy már csak a házát látni is egyik nagy érzése volt irodalmi ifjúságának. Mily rég volt ez és mily boldog lett volna akkor, ha valaki megjósolja neki, hogy valamikor majd ugyanezen az uton fog látogatóba menni egy asszonyhoz, a kiben legtitkosabb képzelei testesülnek meg! Vajjon már ma menjen hozzá? Ez a kérdés most annál határozottabban merült föl előtte, mert az idő mult. A nagy mutató még csak egyszer járja meg utját és öt óra lesz, és láthatja őt Láthatja! E lehetőség valósága, oly élenken hatott lelkére, hogy a félenkség ellenvetései mind egyszeriben föltámadtak. »Nem,« mondogatta magában, »nem megyek el. Meglepné, hogy ily hamar

jövök. Azért mondta, hogy látogassam meg, mert tudta, hogy a többiek is meghívtak. Nem akart kevésbé szives lenni . . .« Az, a mit a többi asszony szájában banalitásnak érzett, gyöngédségnek tűnt föl neki, mihelyt ez asszonyról volt szó, kit tudtán kívül szeretni kezdett. Ekképpen egygyel több okot találva arra, hogy Morainesnét megkülönböztesse a tegnapi társaság hölgyei között, még kevésbé birt ellene szegülni vágyódásának, hogy közeledjék hozzá. Szinte ösztönszerűen intett egy bérkocsisnak és haza térve, öltözni kezdett. Nénje nem volt ott-hon, Françoise pedig az ebédet főzte. René oly aprólékossággal csinosítgatta magát, mint a fiatal emberek ilyenkor mindig, és ez a gyermekes kaczer-ság bizony rosszabb mint a nőké. De még mindig nem volt bátorsága, hogy kereken kimondja: »Elmegyek Morainesnéhez,« és most már nem csupán félenkségétől kért erőt, hogy ellene tudjon szegülni nöttön-növő vágyának. A szobájában levő tárgyak eszébe juttatták Rosaliet. Az ifju szivek érzelmének természetes becsületességével soká töprengett azokon a kötelelességeken, a melyekkel ő e szegény gyermek-nek tartozik. »Vajjon mit szólnék én, ha ő tudtomon kívül egy férfit fogadna, a ki ugy tetszik neki, mint a hogy nekem Morainesné tetszik? . . .« — »Te művész vagy,« szólt ismét a kísértő hang, »szükséged van uj impressziókra, látnod kell a világot. És vajjon azért mégy Morainesnéhez, hogy udvarolj neki? . . .« Most kinyitott egy *white rose*-os üve-

gecskét, hogy zsebkendőjére csöppentsen belőle. Az erős illattól valami borzongás futott rajta végig; a vágy, a mámor és az övéhez hasonló égő, de tartózkodó természetek keletkező szenvedélyének forró árja. Mióta Rosaliet szerette, a titkos vőlegény lelkiismeretességével ismét egészen tiszta életet folytatott. Egész visszafojtott ifjúságát ébresztette most föl ez az illat, mely által eszébe jutott mindaz, a mi nem volt ideális ebben az asszonyban, a ki iránt való csodálatát értelmi okokkal akarta megmagyarázni: aranyfényü nyaka, fehérfogu piros szája, kebele, válla és karjának meztelensége, melyen valami olyan szőkeség csillogott, mintha arany pehely volna.

— Mit ért e látomásokkal szemben Rosalie iránt való becsületes szándéka? Öt óra lett. René utnak indult, fölszállt bérkocsijába és azt mondta: »Rue Murillo«. Útközben folyton behunyva tartotta a szemét, annyira fájdalmas volt a várakozás éles érzete. Belevegült gyöngeségének szégyene, az ismeretlenségtől való félelme, a nagy öröm, hogy viszont fogja látni azt a finom arcot, — meg aztán valami abból a bohó reményből, mely annál részegítőbb, minél határozatlanabb, és a mely e korban az embert új utak felé téríti csak azért, mert ez utak ujak. A tartósság érzete, mely az életet ismerő és nagyon rövidnek ítélő meglett embernek szükséges, gyűlöletes az -ifjak szemében. A huszonöt éves fiatalok, valójuk legegyszerűbb ösztöneinél fogva, változékonyak, következésképpen hűtelének. Lám ez a

fiu, a ki pedig különb volt a többinél, már is helyrehozhatatlanul megcsalta gondolatában a szerető leányt, mikor kocsija megállt a tegnapi egy óráig látott Suzanne kapujánál. De most már inkább összegázolta volna Rosalie szívét, semhogy ne lépje át a küszöböt. És mikor az az emlék utoljára jelent meg lelkében, azt mondta, a mit ilyenkor mindenki mond: »Nem fogja megtudni,« és bement.

A ház, melyben Morainesné lakott, amaz egyszerű, jövedelmezőség végett épített és számos lakásra osztott bérházak közé tartozott, a melyeknek az előkelő városrészek építőmesterei nagy ügyesen félig-meddig magán-palota színét tudják adni. Magas volt, csupa diszes, stilusos ablak és az utcától rácsos udvar választotta el. A házmester páholya gyanánt egy goth pavillon szolgált a középben s mikor René beszólt oda, megkérdezni, hogy otthon van-e Morainesné, szebben fölkefélt, ragyogóbb padlót és különb butorokat látott, mint az Offarelék szalonjában nagy elfogadóestéken. Ha a vitéségi érdemjelet viselő öreg katona, kinek ez a pavillon *palais des Invalides*-ja volt, nemmel felel kérdésére, a fiatalember szinte megköszönte volna, oly kinossá fokozódott izgatottsága. A házmester azonban ezt mondta: »Az udvar tulsó végén, szemközt, a második emeleten.« René fölment egy perronra, aztén beért egy halvány színű szőnyeggel fődött lépcsőhöz. A lépcsőház levegője oly langyos volt, mint egy szobáé. Itt-ott zöld növények levelei csillogtak a már meggyújtott

gázlámpák fényében. Minden fordulónál székek álltak s az ifju kétszer is leült. Lába reszketett. Ha mindmostanig nem is sejti, hogy mily nemü érdeklődés viszi őt Morainesnéhez, ez az ideges zavar, mely e nő közelségében elfogta, meggyőzte volna, hogy érdeklődése több a pusztá kíváncsiságnál. Ugy mozgott, tett-vett, mint egy alvajáró. Becsöngetett, hallgatta, hogyan közeledik az inas, beszélt ez emberrel, aztán bement a kis szalonba, a hol az a veszedelmes asszony volt, a ki megbűvölte őt szépségével, semmi mással, csakis a szépségével, mert hiszen egyebet még nem is ismert belőle. — Jaj, ez a szépség gyakran csak hazudság, rosszabb a többinél, ha mást is keresünk benne, nem csupán egy-egy vonást, egy körvonalat, egy látszatot! . . . — Ha René képzelete keretet rajzol e ritka, nemes szépség számára, nem álmodhatta volna másnak, mint a minőben a fiatal asszony most, másodszor, megjelent előtte. Csipkeernyős lámpa mellett irt. Az íróasztal körül alacsony jardinièrebe ültetett, aranyos rácsra fölfutó növény zöldelt. A kis szalon el volt árasztva a modern berendezéshez tartozó sok aprósággal és szövettel. Az elmaradhatatlan, vánkosokkal megrakott chaise longue, kis üvegszekrényben japáni csecebecsék, filigrán ezüst keretekbe foglalt fényképek, három-négy genrekép, a régi selyemszőnyeggel leterített asztalkán lakk-szelenczék és meissenai porcelánok és mindenütt virág, — ki nem ismeri a mai Párisban már annyira megszokott raffinement-nal

összeválogatott e pompát, mely egész közönségessé vált? René azonban az előkelő világot csak ötven év előtti írók, például Balzac regényeiből ismerte, vagy olyan modern szerzők révén, a kik soha nem fordultak meg szalonban. Ez a szoba, hol minden harmonizált a halavány színekben, úgy hatott rá, mint a mindent egyberendezett nő személyes gyöngéségének megnyilatkozása. Annál ellenállhatatlanabb volt e pillanat varázsa, mert a virágillatos, enyhe fényben uszó, otthonos kandallótűztől langyos szentrejtek madonnája oly mosolygással és oly tekintettel fogadta őt, hogy gyermekes félénkségének szorongása egyszeriben eltűnt. Azok a férfiak, a kiket a természet ama kimagyarázhatatlan hatalommal ajándékozott meg, hogy szivbeli, lelki, sőt még testi tulajdonságaiktól is függetlenül tetszenek a nőknek: lelkükben bizonyos erkölcsi tapintó-érzéssel rendelkeznek, melynek révén eleve megtudják, hogy mily hatást tesznek. A költő, bár teljességgel nem ismerte sem Suzanne karakterét, sem az előkelő világ szokásait, megérezte, hogy jól cselekedett, mikor ide jött. Ez a bizonyosság megnyugasztalta feszült idegeit és egészen átengedhette magát a boldogságnak, mely kisugárzott e teremtésből, az első nagyuri hölgyből, a kinek közelébe juthatott. Csak ránézett s meglátta, hogy nem a tegnapi asszony. Morainesné épp az imént érkezett haza; valami sürgős dolga akadhatott, talán rögtön levelet kellett írnia, mert csak a kalapját tette le és lábbelijét cserélte föl

könnyü czipellővel, különben pedig sötét utczaí ruhát viselt. A gallérja épp oly egyenes volt, mint a Coletteé; a haja is olyan színű, mint a Coletteé s csak egyszerü kontyba csavarva a fején. A fiatalember így sokkal közelebbnek érezte őt magához; Morainesné most nem vette körül az az áthathatatlan levegő, mely az előkelő asszonyt a fényes toiletteek és a czeremóniák révén környékezi. A színésznőre emlékeztető hasonlóságok csak növelték e varázst. René megmérhette a távolságot, mely e két teremést elválasztja. És Suzanne megszólalt az ő ellenállhatatlanul csábító hangján:

— »Nagyon szép, hogy eljött, Vincy ur! . . .«

Ez a közönséges szólásmód semmiség volt. Ugyanezt mondta volna Sermoisesné, ugyanezt Éthorelné, sőt még a száraz Huraultné is. Morainesné ajkán azonban az ifjura nézve az igaz és mély vonzódás, a tiszta jóság és az isteni kegyesség kifejezése volt. Végtelen bájos mozdulattal kísért e mondást, melyet a kék szemében föl villanó meglepődés s a mosolygás még csábítóbbá tett. Ha René nem is azzal a szándékkal jó ide, hogy kegyelettel ragadjon meg minden csekély apróságot, a minék révén még jobban csodálhatja Suzannet: e nő meghódítja őt csupán csak ezzel a fogadással is, mely hizelgett a költő hiuságának. Az ilyen szeretetreméltóságok, hiába, hatnak még azokra a leghiresebb írókra is, a kik a szalonok hamis bálványozása iránt már rég eltompultak. A *Cicisbeo* szerzője fájó szívvvel jött

ide, attól félve, hogy nem fog tetszeni; és tetszett. Reggeltől óta szenvedélyes vágyódás lobogott benne, hogy viszontlássa Suzannet; most viszontlátta és Suzanne boldog volt, hogy eljött. A szép asszony minden szóra oly bájosan mozduló ajakával és kissé összehunyoritva szemét, e frázist ejtette ki:

— »Ha eleget tett mindazoknak a meghívásoknak, a melyekben tegnapi szép sikere részesítette, úgy ma fáradalmas napja lehetett.«

— »De hiszen én csakis önt egymagát látogattam meg, asszonyom,« válaszolt René önkéntelenül. Alig mondta ezeket, érezte, hogy elpirul. E mondás jelentősége oly világos volt, az érzelem pedig, melyet kifejezett, oly őszinte, hogy az ifju megzavarodott, mint a gyermek, a ki természetének nyíltságánál fogva olyasmit szalajtott ki a száján, a mit el akart hallgatni. Vajjon nem volt-e e mondanásban valami olyan bizalmasság, a mely sérthetné ezt az isteni teremtetést, ezt a minden legcsekélyebb tapintatlanságot fájón érző nőt? A fölkiáltása után következett pillanatokban az a képzelet támadt, hogy ez a szőke, rózsás arczu, fényes selyemhaju, tiszta kék szemü, bájosan sugár teremtés Titania, ő pedig a sötétben rejtőző, otromba Bottom. És lelkében is oly félszegnek érezte magát mellette, mint a minő félszeg lett volna, ha utánozni kísérti meg Suzanne bájos mozdulatát, a mint bezárta régi szövetből készült leveles könyvét és szép kezével rendbe rakta az íróasztalon szétszórt apró tárgyakat. Midőn az

ifjúból kitört az az együgyü fölkiáltás, észrevehetetlen mosolygás lebegett ajkán. De hogyan láthatta volna meg René e mosolygást, mikor abban a pillanatban hirtelen lesütötte a szemét? Hogyan sejtette volna, hogy válasza tetszik, mert épp az, a mit Suzanne várt, sőt provokált? René csak azt tudta, hogy Morainesné épp oly jó és szelid, a minő szép. Ime, nem haragudott meg az ostoba frázisért, nem vonult vissza, hanem elejét vette minden félénkségnek:

— »Nos, én meg is érdelem egy kicsit ezt a kitüntetést, mely nekem irigyeket fog szerezni, ha megtudják, mert az ön szép tehetségét senki sem csodálja úgy, mint én . . . Az ön verseiben oly igaz és oly gyöngéd érzelmesség van . . . Látja, mi nők nem az elme szerint ítélünk, a mi kritikusunk a szív . . . Ritka dolog, hogy a mai írók ne sértsenek meg bennünket egyben vagy másban . . . Mert hát mi hivek maradtunk a régi Ideálhoz . . . Ah, tudom, hogy az már nem divat. Szinte nevetséges. De mi daczolunk ezzel a nevetségességgel . . . És én ragaszkodom szegény apám izléséhez. Neki az volt a legfőbb vágya, hogy dolgozhassék boldogtalan hazánk irodalmának fölemelésén. Ő rá gondoltam, az ön verseit hallva. Hogy szerette volna ő e verseket! . . .«

Elhallgatott, mintha ki akarná kerülni a szomorú emlékezést. Az embernek a bizalmatlanság szörnyetegének kellett volna lennie, hogy ne higgye:

mily örökké nyílt seb vérzik lelkében, valahányszor a híres miniszterre gondol, — oly hangon ejtette ki atyja nevét. Az ifjut azonban kissé meglepte az, a mit róla mondott. — Eszébe jutott az öregedő Sainte-Beuve kegyetlen cikkelye a könyvárulásról szóló ama törvényjavaslat ellen, a melyet Bois-Dauffin dolgozott ki; és ez államférfiu emléke az irodalom amaz esküdt ellenségei egyikének emlékét juttatta eszébe, a minő a politikusok között sok van. Mőd nélkül irtózott attól a konvenczionális ideáлизmustól is, a melyre Morainesné célzott. Az ő legkedvesebb két költője Théophile Gautier és Gustave Flaubert volt. Amaz tiszta, kerekded formájáért, tökéletes metaforáiért, a kemény Flaubert pedig stílusának érczes határozottságáért és műveinek szántsándékos személytelen voltáért. De mégis tetszett neki, hogy Suzanne atyjában az irodalom fölvilágosodott pártolóját látja, mert ez a gyermeki sziv jóságára vallott. Tetszett neki az is, hogy gondolatában egy csupa finomságokból álló, szinte satnya művészet ábrándképével foglalkozott. A szépség megértésének e módja, ha őszinte, igazi lelki tisztaságot tételez föl. — Ha őszinte-e? . . . René meggyülölte volna magát, ha csak föl is vet ilyen kérdést ez angyal jelenlétében, a ki szinte lebegett a széken, és a kinek szeme csupa ábrándozás volt. Épp oly határozatlanul felelt, mint az imént Morainesné és arról hebegett valamit, hogy az asszonyoknak mily kitünő érzéke van az irodalom iránt. Ezt mondta ő,

nem csupán Gautiernek, de Baudelairenek is dühös bámulója! Vajjon Suzanne a fiatalember hangján vette-e észre, hogy kár tovább bolygatni e dolgokat? Vagy a csupán hirlapokkal és rossz vasuti regényekkel táplálkozó előkelő hölgy tudatlansága miatt nem folytathatta az ily beszélgetést, melyben eszméit nevek emlegetésével kellett védelmezni? Elég az hozzá, nem feszegette többé ezt a veszedelmes tárgyat, hanem a művészeti ideál kérdéséről hirtelen áttért egy másik, nőiesebb problémára: a szerelmi ideálra. Mikor kiejtette ezt a szót: »szerelem«, melyben annyi ellentmondó dolog egyesül, arcza oly diskrét volt, hogy Renét oly boldog meghatottság fogta el, mintha valami nagy bizalmasságot mondtak volna neki. Ez a nő, a kihez gondolata sem férhet a szeretkezésnek, bizonynyal nagyon vonzódik hozzá, hogy emlegeti ezt a dolgot, melyről más előtt hallgatna.

— »A mi nekem még végtelenül tetszik a *Cicisbeo*-ban,« mondá szép zengzetes hangján, »az a szerelemben való hit és az irtózás a kaczérságtól, a hazugságtól és mindazoktól a hitványságoktól, a melyek az emberi léleknek legistenibb érzelmét megbecstelenítik Higyje meg,« folytatta, kezére hajtva homlokát, mintha töprenkednék és mély gondolatokkal teli pillantást vetve a fiatal emberre, »higyje meg, ha valamikor kétkedni fog a szerelemben, nem lesz többé költő . . . De van egy Isten, a ki a lángelmék fölött örökösök,« folytatta valami

visszafojtott lelkesedéssel. »Ez az Isten nem engedi meg, hogy nagyszerű ajándékai meddőkké váljanak a szkepticizmus révén . . . Mert ön, ugy-e, vallásos és jó katolikus?«

— »Az voltam,« felelt René.

— »És most?« kérdé Suzanne, arczán szinte fájdalmas kifejezéssel.

— »Gyakran kétkedem,« felelt az ifju egyszerűen. Morainesné elhallgatott, René pedig némán és szinte ostoba csodálattal nézte e nőt, a ki a főuri élet forgatagában is ily magasztos, ily nemes eszméket szívott magába. Nem jutott eszébe, hogy megalázó dolog és az érzelmekkel való aljas komédiázás egy ismeretlen előtt így kitárni a szív legbensőbb, legelevenebb meggyőződéseit. René, ki pedig bátyjában, Taconet abbéban, igazi keresztény lelket ismert, nem lepődött meg, mikor Morainesné egy mondatban két teljesen idegen dolgot kevert össze: az istenhívést és a verses szindarabok írásához való tehetséget. Nem tudott ő most semmit, csak azt, hogy hallani e hozzá beszélő hangot, látni e kék szemben a mély hit kifejezését, nézni ez íves ajak mozgását, érezni ez asszony közelségét, soká, mindig, — kész lett volna szembeszállani bármivel. E csöndben jobban hallatszott a víz forrása a teás kannában, melyet az inas rögtön azután hozott be, hogy Renét bevezette. Suzanne végigsimitotta szemét fényeskörmű kezével; aztán olyanformán mosolygott, mintha bocsánatot kérne, a mért szegény tudatlan

asszony létére ilyen komoly problémákat mert bolygatni előtte, a nagy elme előtt; aztán megszólalt, olyan kedves, gyermekes változékonysággal, a minőre csak a nők képesek, mikor hirtelen sonkás zsemlyével kínálnak meg bennünket, miután a lélek halhatatlanságáról beszéltek velünk:

— »De ön nem azért jött ide, hogy prédikációkat hallgasson, én pedig feledem, hogy csak egyszerü asszony vagyok. Akar egy csésze teát? Jöjjön, segítsen nekem elkészíteni . . .«

Fölkelt. Léptei oly könnyedek, oly lebegők voltak, hogy Renét elbűvölte egymaga ez a járás is. E nőnek mintha minden mozdulata folytatta volna azt az elragadó társalgást. Fölkelt az ifju is és le kellett ülni a kis asztalhoz, melyen a víz zubogott. Suzanne nézte őt, mig csodálatosan ápolt finom keze ügyesen járt a tálczára rakott sok törékeny porcellán között. Folyton beszélt, de most már az élet apró dolgairól. Kiöntve a csészébe az igen fekete teát, aztán rá a forró vizet, elmondta, hogy hol szerezte ezt a teát; aztán azt kérdezte az ifjutól, hogy miképen készíti el kávéját, mikor dolgozni akar. Majd mellé ült, miután odarakta mindkettőjük számára az asztalkendőket, a sültekkal teli tányérokat, a süteményeket, a tejszínes kannát. Igazi nevelőintézetből látogatni jövő leányka tiszteletére rendezett kis ebéd volt ez; teli azzal a kényeztető bizalmassággal, melyhez a nők ugy értenek. Tudják, hogy még a legmogorvább férfiak is szeretik olykor,

ha becézik őket és a szeretetnek e hamis pénzével megvesztegetik szivüket. Suzanne most kérdésekkel halmozta el a költőt: elmondatta vele, mit érzett a *Cicisbeo* első előadásakor. Azzal tetőzte be a csábítást, hogy magáról beszélni kényszerítette őt. Renének minden féltékenysége eltűnt. Ugy rémlett neki, mintha már régesrégtől ismerné ez asszonyt, oly mélyen véste szívébe képét ez első látogatás. Isteni álomból való ébredés kegyetlen érzése volt hát, mikor nyílt az ajtó és egy új látogató lépett be rajta:

— »Milyen kár!« szólt Suzanne szinte sűgva. És mily édes volt a költőnek ez a kis fölkiáltás, melyet szomorú mosolygás és kaczer vállvonás kísért! Fölkelt, hogy bucsuzzék, Morainesné azonban bemutatta őt az alkalmatlan jövevénynek.

— »Desforges báró ur . . . Vincy ur . . .«

Az írónak még ideje volt megnézni ezt a középtermetű, erős embert, kire mintha csak rá lett volna öntve a fekete kabát. Épp úgy lehetett ötvenöt éves, mint negyvenöt, — igazában ötvenhat volt, — oly kevésbé árulta el mozdulatlan arcza. Bajusza még szőke volt, haja azonban megszőrkült és színével arra vallott, hogy a báró nem rejtegeti korát. Sűrűsége pedig azt mutatta, hogy ez az ur ki tudta kerülni a párisiak általános megkopaszodását. Csak az arcza volt kissé vérmesebb és pirosposzsgásabb, semmint ez egész alak eleganciája kívánta. Világos szeme azzal a közönyös élességgel fürkészte Renét,

melyet a hivatásos diplomaták betanulnak s a mely mintha azt mondaná az így kémlett embernek: »Ha akarnám, kiösmernélek . . . De nem tartom érdekesnek«. Vajjon e nézés hatása tette-e, vagy a bosszúság, hogy ez a kedves óra így félbeszakadt, elég az hozzá, a költő azonnal nagy antipatiát érzett a báró iránt, ki nevének hallatára szó nélkül hajolt meg és nem sejtette, hogy tudja-e, ki ez az író, vagy sem. De bánta is azt most az ifju, mikor Morainesné módját ejtette, hogy még egyszer rá mosolyogva, ezt mondja neki:

— »Köszönöm látogatását. Igazán boldog voltam, hogy nálam láthattam . . .«

Boldog! — Hát mely szóhoz folyamodhatott volna ő, mikor határtalan mámorában szinte könnyes szemekkel ment le a lépcsőn és ki a házból, a hol e gyönyörű nő élt! Mit mondhatott volna ő, a ki e napig, ez óráig még sohasem szeretett!

TARTALOM.

	Lap
<i>Ajánlás</i>	1
I. Egy vidéki zugoly Párisban	3
II. Együgyű lelkek	18
III. Egy szerelmes és egy snob	34
IV. A »Cicisbeo«	50
V. A szerelem hajnala	72
VI. Egy megfigyelő logikája	91
VII. A madonna-arcz egyik fele	106

OSZK

Magyar Nemzeti Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár